

De Dionysii Halicarnasei antiquitatum auctoribus Latinis : dissertatio philologica

<https://hdl.handle.net/1874/35377>

W. Lott. Gr.
8° 1067

DE

DIONYSI HALICARNASEI
ANTIQUITATVM AVCTORIBVS LATINIS

DISSERTATIO PHILOLOGICA

QVAM

SVMORVM IN PHILOSOPHIA HONORVM

AVCTORITATE AMPLISSIMI PHILOSOPHORVM ORDINIS

IN VNIVERSITATE FRIDERICIA GVILELMIA RHENANA

RITE OBTINENDORVM CAVSSA

VNA CVM SENTENTIIS CONTROVERSIIS

DIE XV MENSIS NOVEMBRIS ANNI CICIOCCLVIII

PVBLCICE DEFENDET SCRIPTOR

ADOLPHVS KIESSLING

CHELMIENSIS BORVSSVS

ADVERSARIORVM PARTES SVSCIPIENT

ANTONIUS KLETTE PHIL. DR. REG. BIBL. CVST.

FRIDERICVS HANOW PHIL. DR.

CVRTIVS WACHSMVTH SEM. PHIL. SOD. ORD.

LIPSIAE

TYPIS B. G. TEVNERI

FRIDERICO · RITSCHelio

PRAECEPTORI · AMANTISSIMO

D · D · D

ADOLPHVS · KIESSLING

Dionysi Halicarnasei fontes explicaturo mihi non ea est petenda uenia quasi rem saepius iam ab aliis eisque doctioribus tractatam denuo repetendam curauerim. prorsus enim intacta et paene deserta a uiris doctis iacuit tota haec quaestio, cum is quem ante hos quadraginta annos consulto in has res inquisiuisse tradit Lachmannus de font. Liui I 1 Nie. Krarupius quae repperisse sibi uisus est publici iuris non fecerit. neque multum profecimus Kuschelii docta et diligenti de primi antiquitatum libri fontibus dissertatione Vratislaviae 1842 edita, cum illius libri rationes tam sint singulares ut inde fere nihil de reliquis adsequi possis. Integram igitur adgressus rem, paucis nunc quam in tractatione et dispositione elegerim uiam exponere in animo est. neque enim eo studio ad hanc quaestionem accessi ut semper aliquid temere a scriptore ipso fictum additumque esse suspicarer, sed quod in historicis studiis maximi est momenti, non praecudicata opinione id solum explorare conatus sum quos quoque loco secutus sit auctores. nequaquam enim Dionysium quidquam ipsum excogitasse — siquidem exceperis orationes quarum ratio suapte natura prorsus est alia — constat, sed uiri docti suspitiones a Wachsmuthio primo iactas magis quam certis comprobatis argumentis libenter adripiebant et decantabant itaque de fide Graeculi erat conclamatum. ac sane hac quoque in re rectissimum iudicium incorruptumque ueri sensum nouo probauit argumento is uir quem non sine summa reuerentia nominare decet, B. G. Niebuhrius. concedendum enim erit graecum rhetorem qui Romae tunc temporis degit quo Antiatis Gellique commentarii uberrimi in omnium erant manibus et Varro acerrimo studio totam populi romani antiquitatem diligentissime explicuerat quique uirorum et in re publica bene uersatorum et antiquitatis ipsius peritissimorum utebatur familiaritate, noui quidquam fingere ipsum haud fuisse ausurum. Nolim uero ita haec accipi

quasi quae apud Dionysium legimus omnia putem uera — uereor enim ne omnino de eis temporibus quorum historiam ille condiderit certi aliquid statui non possit, ac multa apud ipsum extant quae aut manifesti erroris relicuorum scriptorum consensu arguantur aut suapte natura certam mendacii speciem prae se ferant. haec autem omnia ab eis acceperat, quos ut Pisones Antiates Macros alios quorum nomina iustum premit silentium, effrenata fingendi licentia antiquissimam populi romani historiam ita corrupisse constat ut hodie uix paucissima in ueritatem uindicare liceat. quorum narrationes siquidem paullulum mutauit et exornauit, id eisdem continetur finibus quibus Liuium saepius Polybi uerba leniter inmutasse scimus. Quae cum ita sint eam ingressus sum rationem ut quos potissimum secutus sit auctores ex eo ordine quem ipse (ant. I 6; 7) proposuit quaererem; qua in re quantum Schwegleri his litteris in mature crepti et Merkelii doctissimis profecerim obseruationibus, si tacere mallet quam hoc loco profiteri, ingratus essem.

Historicorum latinorum antiquissimus est Q. Fabius Pictor qui graeco sermone annales suos composuit; graece enim eum scripsisse Dionysi (ant. I 6) et Ciceronis (de diuin. I 21, 43) testimoniis satis confirmatur, etsi non defuerunt qui latinum quoque annalium opus eum condidisse sibi persuaserint, duobus illis Ciceronis locis praecipue confisi (de legib. I 2. de orat. II 12) quibus inter historicos latinos Fabius quoque Pictor enumeratur. Quae enim praeterea in hanc sententiam adferuntur aut ad Ser. Fabium Pictorem qui commentarios de iure pontificio et rerum gestarum libros edidit aut ad Fabium Maximum (ut Gell. n. a. V 4) pertinere non est dubium. quamquam ne Ciceronis quidem uerbis, dum modo recte ea interpretemur, cogimur ut Fabium latine scripsisse concedamus. recenset enim M. Tullius scriptores latinos secundum elegantiam quam in libris suis componendis rebusque maiorum describendis adsecuti sint. qua re uituperationem eius non ad dicendi genus, sed ad artem siue graece illi siue latine scripserunt spectare in propatulo est. ut ut autem haec se habent, Dionysium graecis Fabi Pictoris annalibus uti debuisse facile aliquis inde sibi persuadeat, quod graecum hominem ex eis in primis monumentis cognitionem suam hausisse est consentaneum, ad quae propter sermonem facilius ei patebat aditus. quod quantopere in romanarum rerum scriptores graecos cadat perspicere licet ea ex re, quod et Diodorus et Plutarchus hanc praecipue ob causam, ille eiusdem Fabi annales*) hic Iubae ἀρχαιολογίαν ῥωμαϊκὴν duces sibi elegerunt. Attamen aliter sensisse Dionysium statim demonstrabimus. neque sane mirum id nobis uideri potest, si reputamus Fabi historiam ita fuisse con-

*) Quam infirmis argumentis Harlessius nuper Diodorum latinis Fabi annalibus usum esse probare conatus sit (de Fabiis et Aufidiis pag. 4) non est cur uberius exponam.

paratam ut ille nullum fere fructum inde capere potuisset. breuiter enim antiquissimorum temporum historiam perstrinxisse potius quam exposuisse eis docemur quae Dionysius ipse de Fabio eiusque aequali Cincio iudicat (ant. I 6). qui ubi dixit nullam romanarum rerum historiam graecam extare ὅτι μὴ κεφαλαιώδεις ἐπιτομὰς πάννυ βραχείας, ita pergit: ὁμοίως δὲ τούτοις καὶ οὐδὲν διαφόρους ἐξέδωκαν ἱστορίας καὶ Ῥωμαίων ὕσσι τὰ παλαιὰ ἔργα τῆς πόλεως Ἑλληνικῇ διαλέκτῳ συνέγραψαν, ὧν εἶσι πρῶτον Κόιντος τε Φάβιος καὶ Λεύκιος Κίγκιος — τούτων δὲ τῶν ἀνδρῶν ἐκάτερος, οἷς μὲν αὐτὸς ἔργοις παρεγένετο διὰ τὴν ἐμπειρίαν ἀκριβῶς ἀνέγραψε, τὰ δὲ ἀρχαῖα τὰ μετὰ τὴν κτίσιν τῆς πόλεως γεγόμενα κεφαλαιωδῶς ἐπέδραμεν. nollem autem nonnullos uiros doctos disertum hoc Dionysi testimonium tam futilibus argumentis euellere conari, quale est illud quod Cinci librum alterum uix ultra Numae tempora progressum esse contendunt. etenim Cinci libri II memoria solum apud personatum Aurelium Victorem de origine urbis extat, quem totiens e romanae historiae auctorum numero furca expulsus tandem aliquando exosculari pudeat uiros doctos! Sed aliunde quoque Fabium res antiquissimas breuissime tantum et summatim enarrasse uel potius enumerasse confirmari potest, si quidem maxime est probabile Liuium in prioribus duobus libris e Fabi plerumque pendere auctoritate cf. Lachmann de fontibus Liui I pag. 13. nec est cur eos locos, quibus singulari cum breuitate quid quoque anno gestum sit raptim percurrat, ad uerbum e Fabio expressos esse negemus. Si autem ea quae de eisdem rebus apud Dionysium uberrime exponuntur cum his comparamus, statim fit perspicuum hunc Fabio neque usum esse neque omnino uti potuisse. quo in genere imprimis digna sunt commemoratu ea quae leguntur apud Liuium II 16 'consules M. Valerius P. Postumius. eo anno bene pugnatum cum Sabinis. consules triumpharunt'. eadem enim Dionysius satis proluxa narratione V 37—40 exponit. uid. etiam Liu. II 19 init. conl. Dion. V 52—58; Liu. II 21 conl. Dion. V 59—VI 2; Liu. II 40 fin. conl. Dion. VIII 64—68. Fabulas solas de initis urbis Romulique conditoris origine et Fabius Cinciusque et reliqui Romanorum scriptores ueteres accuratius exposuerunt. qua de causa Dionysius cum ad hanc partem deuenisset, ad Pictoris quoque praecipue auctoritatem sese adstrinxit eum-

que secutus est in enarratione earum rerum. cf. I 79: *περὶ δὲ τῶν ἐν τῆς Ἰλίας γενομένων, Κόιντος μὲν Φάβιος ὁ Πίκτωρ λεγόμενος, ὃ Λεύκιός τε Κίγκιος καὶ Κάτων Πόρκιος καὶ Πείσων Καλπούρπιος καὶ τῶν ἄλλων συγγραφέων οἱ πλείους ἠκολούθησαν [ἐν τῇ πρώτῃ*] γράφει ὡς κ.τ.λ.* quae cum primus Portus, deinde Reiskius ita accepissent ut ea quae secuntur omnia pro ipsis Fabi uerbis haberent, multi uiri docti lineolis Reiskianae editionis margini adpositis decipi se passi sunt et uerba: *ὡς ἐν τοῖς πατρίοις ὕμνοις ὑπὸ Ῥωμαίων ἔτι καὶ νῦν ᾄδεται* (I 79 med.) non ad Dionysi tempora, quod recte uidit Niebulhrius (hist. rom. I p. 283), sed ad Pictoris referenda esse statuerunt. cf. Bernhardy hist. litt. rom. adn. 20 et Merkel prol. in Ouidi fastos pag. CL, qui acerbissime hunc errorem castigat. sane unicuique qui totam hanc narrationem non leuiter peruolabit sed accuratius examinabit singula quae in ea pertractantur, Niebulhrium uerum uidisse adparebit. mitto quod Dionysius ubicunque ipsa auctorum suorum uerba adfert, nusquam ea particulis ὡς uel ὅτι adnectit (cf. I 13; 28) atque inde a capite 80 Tuberonis et ipsius Fabi denuo fit mentio, cum totius narrationis indoles et dicendi genus non senatorem romanum graece balbutire conantem sed rhetorem doctissimum ubique prodat. an Fabium tantam cultissimi scholae Isocrateae sermonis cognitionem habuisse putabimus ut caute uocalium longarum concursus euitaret, cum Dionysius quanto studio tales offensiunculas fugerit quacuis doceat pagina? qui potuit Fabius dicere lupae Capitolinae signum a. u. c. CCCCLVIII positum esse *χάλκεια ποιήματα παλαιᾶς ἐργασίας*, quod quam deceat Dionysium ex eis uerbis patet quibus penatium signa describit (I 68) *εἰσὶ δὲ νεανία δύο καθήμενοι, δόρατα δ' εἰληφόρες* (sic B), *τῆς παλαιᾶς ἔργα τέχνης*. cf. Merkel l. c. pag. CL. reperiuntur denique in ipsis uerbis singula quae Dionysio sunt familiaria atque propria ut: *καὶ συλλέξας ὅσους ἐδύνατο πλείστους τῶν ἀρχοῦ νεμόντων*. cf. I 29. III 57. III 58. V 22. graecum denique scriptorem uerba ipsa de quibus inter uiros doctos disceptatur ὡς — *ὑπὸ Ῥωμαίων ἔτι καὶ νῦν ᾄδεται* produunt. uid. Baumgart. de Q. Fabio Pictore pag. 33sq.

*) Sic scribendum puto pro eo quod in omnibus extat codicibus *τῇ γραφῇ* quodque primum a Stephano in *τῇδε γράφει* mutatum est

Etsi uero hanc partem accuratius e Fabi opere rettulit Dionysius, tamen ipsum nequaquam ei adsensum esse eis docemur quae statim addit (cap. 84 init.) ἕτεροι δ' οὐδὲν τῶν μυθωδεστέρων ἀξιούντες ἱστορικῆ ἡ γραφῆ προσήκειν, τὴν γε ἀπόθεσιν — ἀπίθανον εἶναι φασὶ καὶ τῆς λυκαίνης τὸ τεθασόν — ὡς δραματικῆς μεστὸν ἀτοπίας διασύρουσιν: saepius enim hac ratione eis qui historiam ἐπὶ τὸ μυθώδες ἀποφαίνουσι alios opponit qui παραλλάττοντες — ἐπὶ τὸ τῆ ἀληθείᾳ ἑοικὸς μᾶλλον (I 79) et τὰ μυθώδη πάντα περιαιροῦντες ἐκ τῆς ἱστορίας (II 61) fabulas mythosque antiquos ob uetustatis aeruginem nobilem uenerandos pessimum Graecorum exemplum secuti corruerunt et ipsi qui omni erat poetico sensu destitutus mirum quantum placebant. qui uero hi fuerint difficile est dictu; etsi enim Niebuhrus Pisonem ut eum qui primum hoc in genere excellisset notauit, tamen uereor ne e paucissimis quae nobis seruatae sunt reliquiis certi quid effici non possit; Valerius Antias ipse fabulas finxit omnium ineptissimas cf. Arnob. V 2; posses opinari Macrum cum priscam historiam e monumentis uetustis quae aetatem tulerunt restituere et illustrare conaretur, hoc studio facile eo peruenire potuisse ut fabulis antiquis colorem mythicum abstergeret, nisi certius esset fateri nos hoc nescire, id solum scientes Fabium talis fraudis esse expertem. quamobrem tam non eo usus est Dionysius, ut ubicumque Fabi auctoritas ab aliis scriptoribus profertur eam ab illo spretam esse adpareat. Insigne est iudicium quod fertur de Fabio III 30. rettulerat enim Tanaquilem quam Dionysius (III 7) septuaginta quinque annos natam fuisse cum Seruius Tullius regnum adipisceretur demonstrauerat, Arunti filio a Tullia ueneno interempto ipsam iusta soluisse: *προστέθέντων δὲ (sic AB) τοῖς ἑβδομήκοντα καὶ πέντε ἔτεσιν ἑτέρων τετταράκοντα ἐτῶν· ἐν γὰρ ταῖς ἐνιαυσίαις ἀναγραφαῖς κατὰ τὸν τεσσαρακοστὸν ἐνιαυτὸν τῆς Τυλλίου ἀρχῆς τὸν Ἀρροῦντα (sic AB) τετελευτηκότα παρεκλήφραμεν — ἐτῶν ἡ Τανακυλλίς ἔσται πεντεκαίδεκα πρὸς τοῖς ἑκατόν. οὕτως ὀλίγον ἐστὶν ἐν ταῖς ἱστορίαις αὐτοῦ (Fabi) τὸ περὶ τὴν ἐξέτασιν τῆς ἀληθείας ταλαιπωρον (sic B)*. eodem uero hoc loco docemur Fabium in historia sua regum res gestas non hac ratione secundum annorum seriem disposuisse ut quid quoque anno factum esset referret, sed narratione continua sicut postea Linius fecit explicasse. opponuntur enim, si quid uideo, Fabi ἱστορίας aliorum ἐνιαύσιαι ἀναγραφαὶ in quibus Aruntem

quadragesimo Serui anno obiisse extabat. Praeterea Fabius commemoratur locis hisc: I 74. urbem conditam esse statuit *Κόιντος Φάβιος κατά τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἀγδοῆς ὀλυμπιάδος*, quae uerba etsi a uolgaribus absunt exemplaribus tamen e codicibus *ABC**) sunt reponenda. satis autem notum est Dionysium Fabirationem propter Catonianam spreuisse. Tum saepius eius fit mentio in Tarpeiam historia in cuius enarratione ea quae Fabius et Piso diuerso modo rettulerant comparantur: II 38 *καὶ αὐτὴν (Tarpeiam) ὡς μὲν καὶ Φάβιός τε καὶ Κίγκιος γράφουσιν, ἕρως εἰσέρχεται τῶν ψελίων (sic B) ἃ περὶ τοῖς ἀριστεροῖς βραχίουσιν ἐφόρουν καὶ τῶν δακτυλίων (sic B). χρυσοφόροι γὰρ ἦσαν οἱ Σαβῖνοι τότε καὶ Τυρρητῶν οὐχ ἦττον ἀβροδίατοι**), ὡς δὲ Πείσων Λεύκιος ὁ τιμητικὸς ἱστορεῖ, καλοῦ πράγματος ἐπιθυμία γυμνοῦς τῶν σκεπαστηρίων ὄπλων παραδοῦναι τοῖς πολίταις τοὺς πολεμίους. ὀπότερον δὲ τούτων ἀληθέστερόν ἐστιν ἐκ τῶν ὕστερον γενομένων ἔξεστιν εἰκάζειν.* rettulit deinde Piso Tarpeiam consilium suum patefecisse Romulo II 39 *οἱ δὲ περὶ τὸν Φάβιον τε καὶ Κίγκιον οὐδὲν τοιοῦτον γεγόνει λέγουσιν, ἀλλὰ φυλάξαι τὴν κόρην διαβεβαιοῦνται τὰς περὶ τῆς προδοσίας (sic AB) συνθήκας· τὰ δ' ἔξης ἅπαντες πάλιν ὁμοίως γράφουσιν·* atque in eo rursus dissentiunt, quod Piso Fabium dolo detecto iratum Tarpeiam scutis obrui itaque interfici iussisse tradidit, *οἱ δὲ περὶ τὸν Φάβιον ἐπὶ τοῖς Σαβῖνοις ποιοῦσι τὴν τῶν ὁμολογιῶν ἀπάτην.* — addit denique Dionysius: *ἔοικε δὲ τὰ μετὰ ταῦτα γερόμενα τὴν Πείσωνος ἀληθεστέραν ποιεῖν ἀπόκρισιν. τάφου τε γὰρ ἔνθα ἔπεσεν ἠξίωται, τὸν ἱερῶτατον τῆς πόλεως κατέχουσα λόφου, καὶ χοὰς αὐτῆ Ῥωμαῖοι καὶ ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἀποτελοῦσι· λέγω δὲ ἃ Πείσων γράφει (II 40).* certe persuadere sibi non potuit Piso Tarpeiam cui usque ad sua tempora sacrificium fieri sciebat Capitolium hostibus prodere uoluisse ideoque alteram hanc narrationem excogitauit. ceterum apud Liuium quoque quem in initio operis sui Fabium sequi dixi, ita tamen ut Pisonem hic et illic inspic-

*) Eisdem codicem siglis utor quibus Ritschelius praeceptor carissimus in commentatione de codice Vrbinatē (Bonnae 1847), qui qua insigni uoluntate discipulorum suorum studia fouet, mihi quoque ut eis quae e codicibus Dionysi enotauerat uterem concessit.

**) Hic ea quoque locum suum habuisse suspicor quae e Fabio profert Strabo V 228 C *φησὶ δ' ὁ συγγραφεὺς Φάβιος Ῥωμαῖους ἀσθῆσθαι τοῦ πλούτου τότε πρῶτον, ὅτε τοῦ ἔθνους τούτου κατέστησαν κύριοι.*

ret, huius inter Fabium et Pisonem discriminis uestigium extat. postquam enim rem totam duce Fabio exposuit, addit: 'sunt qui eam ex pacto tradendi, quod in sinistris manibus haberent, directo arma petisse dicant et fraude uisam agere sua ipsam perceptam mercede' I 11.

Deinde uisuperatur Fabius quod Aruntem et Lucium Tarquini Prisci filios fuisse una cum reliquis praeter Pisonem scriptoribus crediderat. III 6: Βούλομαι δ' ἐπιστήσας τὸν ἐξῆς λόγον ἀποδοῦναι τὰς αἰτίας, δι' ἃς οὔτε Φαβίῳ συγκατεθέμην οὔτε τοῖς ἄλλοις ἱστορικοῖς ὅσοι γράφουσιν νιὸς εἶναι τοὺς καταλειφθέντας παῖδας ὑπὸ Ταρκυνίου — παντάπασι γὰρ ἀπερισκέπτως καὶ ἄφθύμως οἱ συγγραφεῖς αὐτῶν (sic ABC) ταύτην ἐξηγητόχασι τὴν ἱστορίαν, οὐδὲν ἐξηλεκτότερος τῶν ἀναρούντων αὐτὴν ἀδυνάτων τε καὶ ἀτόπων, eademque est caussa cur Dionysius ei Collatinum Egeri filium fuisse scribenti adsentiri nequeat (III 64). Rursus non Fabio sed Catoni de numero tribuum a Seruio Tullio institutarum fidem habendam esse statuit III 15 Διεῖλε δὲ καὶ τὴν χώραν ἔπασαν, ὡς μὲν Φαβίῳς φησὶν εἰς μοῖρας ἕξ καὶ εἴκοσι, ἃς καὶ αὐτὰς καλεῖ φυλάς, καὶ τὰς ἀστικὰς προγεγεῖς αὐταῖς τέσσαρας, τριάκοντα φυλάς ἐπὶ Τυλλίῳ τὰς πάσας γενέσθαι λέγει. ὡς δὲ Οὐεννώμιος ἱστοροῖεν, εἰς μίαν καὶ τριάκοντα φυλάς — Κάτων μέντοι τούτων ἀμφοτέρων ἀξιοπιστότερος ὢν, οὐχ ὀρίξει τῶν μοιρῶν τὸν ἀριθμόν. cf. Niebuhr hist. rom. I adn. 973. Adparet igitur ex omnibus his quae adtuli exemplis — de eis enim quae VII 71 leguntur postea dicam — Fabium saepe quidem ut auctorem grauisimum commemorari, sed eius sententiam ubi a reliquis discrepet semper utpote falsam et errabundam negligi. Sed audio iam aliquem mihi respondentem: quid quod eum nominat tantum ubi ab eius sententia discedendum esse censet, in reliquis religiose sequitur? quod ut per se fieri potuerit, tamen si quidquid praeterea e Fabio opere nobis seruatum est cum Dionysi narratione accurate contulerimus, prorsus reiciendum esse adparebit. Tradit Diodorus apud Georgium Syncellum I pag. 366 Bonn. illius auctoritate usus, suam grauidam Aeneae uisam in eo loco porcellos triginta edidisse ubi post totidem annos Ascanius Albam Longam conditurus erat, ipsumque Aeneam specie nocturna prohibitum esse quominus statim ibi consideret. Longe aliter apud Dionysium I 56 Aeneas in eo colle quo sus enixa erat Launium

condit. quae cum conciliari nullo modo possint, Fabium hoc loco a Dionysio neglectum esse concedendum est. Porro Plutarchus refert (Romul. 14) secundum Fabium Sabinas uirgines quarto ab urbe condita mense esse raptas. at ille II 31 ταῦτα δὲ γενέσθαι τινὲς μὲν γράφουσι κατὰ τὸν πρώτον ἐνιαυτὸν τῆς Ῥομύλου ἀρχῆς· Γραῖος δὲ Γέλλιος κατὰ τὸν τέταρτον· ὃ καὶ μᾶλλον εἰκόσ, itaque Gellium sequi mauolt. Apud Liuium deinde legimus haec I 44: 'milia octoginta eo lustro ciuium censa dicuntur, adicit scriptorum antiquissimus Fabius Pictor eorum qui arma ferre possent eum numerum fuisse'. at Dionysius Fabium ἀναγραφῶν τιμητικῶν auctoritati posthabendum esse censet (III 22). Fabius praedam Pometinam quadraginta talenta fuisse scripserat (Liuius I 55); Dionysius hac quoque in re alium auctorem praefert III 50 οὕτω δ' ἄρα πολὺς ὁ καταληφθεὶς ἀργυρὸς τε καὶ χρυσὸς ἦν, ὥστε τῶν μὲν στρατιωτῶν ἕκαστον πέντε μνᾶς ἀργυρίου λαβεῖν, τὸ δὲ τοῖς θεοῖς δεκατευθὲν ἀργύριον τετρακοσίω οὐ μείον γενέσθαι τελέωντων. Fabius denique Coriolanum senem inter Volscos diem supremum obiisse auctor erat: Liu. II 40: 'apud Fabium longe antiquissimum auctorem usque ad senectutem uixisse eundem inuenio'. frustra huius rei uestigium apud Dionysium qui satis prolixè Coriolani res gestas persequitur quaesiueris.

Eodem redit quod ubicunque Liuius ad 'uetustissimorum scriptorum' auctoritatem prouocat, uetustissima haec testimonia a Dionysio prorsus neglecta esse inuenimus. Tradit Liuius (II 18) Postumo Cominio T. Larcio cos. primum dictatorem factum esse non satis constare; 'apud ueterrimos tamen auctores T. Larcium dictatorem primum, Sp. Cassium magistrum equitum creatos inuenio'; Dionysius contra Larcium Q. Cloelio T. Larcio cos. dictatorem factum esse narrat V 75. Rursus Liuius III 23: 'eodem anno descisse Antiates apud plerosque auctores inuenio; L. Corneliū consulem id bellum gessisse oppidumque cepisse certum adfirmare, quia nulla apud uetustiores eius rei mentio est, non ausim'; Dionysius non solum id bellum a Cornelio gestum esse narrat, sed quemquam uetustiorum aliter rettulisse ne uerbo quidem significat X 32.

His quae enumerauī satis mihi demonstrasse uideor Dionysium Fabio uti noluisse eiusque auctoritatem spreuisse; restat

ut de eo loco de quo supra statim me disputaturum indicaui pauca dicam. Leguntur enim VII 71 haec: (dicere enim uult Romanos ludorum ritum non a Graecis accepisse) ἐξ ἐκείνου ποιήσομαι τοῦ χρόνου τὴν τέκμαρσιν ὅτ' οὐπω τὴν τῆς Ἑλλάδος εἶχον ἡγεμονίαν οὐδ' ἄλλην διαπόντιον οὐδεμίαν ἀρχὴν, Κοίντῳ Φαβίῳ βεβαιωτῆ ἠρώμενος καὶ οὐδεμιᾶς ἔτι δεόμενος πίστεως ἐτέρας· παλαιότητος γὰρ ὁ (add. A) ἀνήρ τῶν τὰ Ῥωμαικὰ συνταξαμένων καὶ πίστιν οὐκ ἐξ ὧν ἤκουσε μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν αὐτὸς ἔγνω παρεχόμενος. quantopere haec sententiae meae quam modo proposui repugnent unusquisque intellegit. accedit quod Fabium antiquissima tempora non semper κεφαλαιωδῶς tetigisse magis quam uberius enarrasse est consentaneum, siquidem ea quae secuntur e Fabio omnia sumpta esse statuimus, id quod nonnulli uiri docti fecerunt. accuratissime enim eis splendidissimus adparatus describitur quo pompa circensis ludis uotis dictatoris A. Postumi incesserat. attamen omnia bene se habent dum modo Dionysi uerba accuratius interpretemur. quo enim spectare putabimus uerba ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν αὐτὸς ἔγνω, quae in nullam aliam ualent partem, quam Dionysium e Fabio aliquid quod ille ipse uiderit referre? quod haud leuiter confirmatur eis quae secuntur: ἀναλοῦσθαι δ' ἔταξε καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν εἷς τε τὰς θυσίας καὶ τοὺς ἀγῶνας ἀργυρίου πεντακοσίους μνᾶς· καὶ μέχρι τοῦ φοινικικοῦ πολέμου τοῦτ' ἔδαπάνων εἰς τὴν ἐορτὴν. licet igitur nobis statuere Fabium ludos quosdam splendidos qui ipsius tempore facti sunt describere, Dionysium autem eius uerba ad antiquos illos Postumi ludos pernerse rettulisse, quae coniectura aliis quoque argumentis firmari potest. ut uno defungar, mentio Aesculapi apud relicuos scriptores non ante a. u. c. CCCCXXX facta uetat ne ea quae secuntur ad Postumi tempora referamus. certe Fabius in temporum suorum enarratione ludos aliquos magnos uotos — ut cum Liuiο loquar — accuratius descripsit addiditque fortasse impensas esse his ludis quingentas minas more maiorum decretumque ut graeco ritu fierent. quod factum esse arbitror cum Pictor ludos magnos uotos aeris trecentis triginta tribus milibus trecentis triginta tribus triente post cladem Trasumenam Fabio Maximo auctore secundum libros fatales, lectisterniumque duodecim deorum graeco ritu habitum narraret. uide Liu. XXII 10. Plut. Fab. 4. ni fallor illa quoque uerba: τελευταῖαι δὲ πάντων αἱ τῶν θεῶν εἰκόνας ἐπόμ-

πεινον — οὐ μόνον Διὸς καὶ Ἥρας καὶ Ἀθηνᾶς καὶ Ποσειδῶνος καὶ τῶν ἄλλων κ. τ. λ. (VII 72) e lectisternii descriptione desumpta sunt; uide Liu. l. c. 'sex puluinaria in conspectu fuere; *Iouī ac Iunoni unum, alterum Neptuno ac Mineruae e. q. s.*' hinc factum est ut Dionysius *fidicines* commemoraret qui antea apud Romanos ignoti lectisterniis primum adhibiti esse uidentur. Cf. Cicer. tusc. disp. III 2, 4.

Hand plus auctoritatis quam Fabio Dionysium Cincio Alimento tribuisse puto, cum ille semper fere idem quod Pictor reitulisse historiamque suam ex eius opere paene exscripsisse uideatur. ubique enim Fabi Cincique nomina coniuncta inueniuntur cf. I 6. II 38. quod autem I 74 in urbis anno natali definiendo Cincius a Fabio discessisse traditur, inde hoc loco a Dionysio grammaticum Cincium et historicum confusos esse suspiceris. *) cf. Mommsen chronol. rom. pag. 156. In Escorialensibus excerptis quae Dionysianam coniurationis Maelianae narrationem nobis seruarunt leguntur haec: *οἱ μὲν δὴ τὰ πιθανώτατά μοι δοκοῦντες γράφειν περὶ τῆς Μαλλίου τελευτῆς οὕτω παραδεδώκασιν. λεγέσθω δὲ καὶ ὁ δοκῶν ἦτρον εἶναι μοι πιθανὸς λόγος ᾧ κέχρηται Κίγκιος καὶ Καλπούρσιος ἐπιχώριοι συγγραφεῖς.* (pag. XXXV ed. Didot.) quo loco aliquid turbatum esse uerba *Καλπούρσιος ἐπιχώριοι συγγραφεῖς* indicio sunt. Calpurnio enim Cincioque tam saepe usus erat Dionysius ut haec uerba, quae locum habere possent si prima scriptorum illorum fieret mentio, prorsus languida essent atque inepta. neque cogitari potest hic romanorum scriptorum testimonia graecorum narratiunculis — quas epitomatores consulto omisisse conicere liceat — opponi, immo scribendum est: *Καλπούρσιος [καὶ ἄλλοι] ἐπιχώριοι συγγραφεῖς.* quodsi uero aliquid hoc loco corruptum esse concedendum est, non nimiae uideatur esse audaciae statuere siue eius qui haec excerpsit siue librarii culpa ante *Κίγκιος* uerba: *Φάβιος καὶ* intercidisset ut haec quoque in re Cincius Fabi uestigia presserit et Dionysius more suo antiquissimorum annalium narrationem eamque fide digniorem (uide Schwegl. I 77 pag. 136) recentioribus postposuerit.

*) Verba *Ἀεὺκίος Κίγκιος ἀνῆρ τῶν ἐκ τοῦ βουλευτικοῦ συνέδριον* demonstrare uidentur haec non ex ipso Cincio opere esse sumpta, sed e scriptore alio, fortasse ipso iuniore Cincio qui proauis 'senatorii' auctoritate commenta sua uenditabat.

Cincium inter scriptores romanos excipit M. Porcius Cato qui primus patrio sermone patrum res gestas scribere conatus est. hunc uirum a Dionysio neglectum non esse docent ea quae in prooemio antiquitatum leguntur: — τὰ δ' ἐκ τῶν ἱστοριῶν ἀναλεξόμενος ὡς οἱ πρὸς αὐτῶν ἐπαινούμενοι Ῥωμαῖοι συνέγραψαν, Πόρκιός τε Κάτων καὶ Φάβιος Μάξιμος καὶ Οὐαλέριος Ἀντιεὺς καὶ Λικίννιος Μάκερ Ἀἴλιοι τε καὶ Γέλλιοι καὶ Καλπούρνιοι καὶ ἕτεροι συχνοὶ πρὸς τοῦτοις ἄνδρες οὐκ ἀφανεῖς. I 7. haec accuratius sunt expendenda. Dionysium enim qui in hoc prooemio limando et perpoliando summam conlocauerat curam, ut id quasi ὄμμα τηλαυγές ipsius operis proponeret, latinos quibus usum se esse profiteretur scriptores eo quo nunc leguntur ordine sine consilio posuisse credi nullo modo potest. neque uero secundum temporum quibus uixerunt rationes enumerauit eos, siquidem Piso uetustissimus auctor in fine positus est post omnes illos Aelius Gellius Macro Antiatas quos aetate longe praecedat. restat igitur ut secundum auctoritatem quam apud se obtinuerint conlocasse eos Dionysium iudicemus; tertia enim si quid uideo ratio non extat. atque duo discerni possunt scriptorum genera; priores enim plenis nominibus eo quo uixerunt ordine enumerantur: Πόρκιός τε Κάτων καὶ Φάβιος Μάξιμος καὶ Οὐαλέριος Ἀντιεὺς καὶ Λικίννιος Μάκερ; his igitur plurimum auctoritatis Dionysium tribuisse per se est uerisimile. relicui uero: Ἀἴλιοι Γέλλιοι Καλπούρνιοι καὶ ἕτεροι συχνοὶ quasi appendicis loco negligentius adiciuntur neque temporum ratione seruata neque nominibus plene positis. plurali etiam Ἀἴλιοι e. q. s. cum unum tantum Tuberonem, Gellium, Pisonem nouerit Dionysius uituperationis*) aliquid inesse uniusque sentit. atque Aelium quidem primo loco nominat quia cum Tuberonum familia summa ei erat necessitudo; uide iudic. de Thucyd. I; 55 fm. sequitur Gellius qui cum uberrimum de historia romana condidisset opus, prae relicuis Dionysio placere debuit; claudit agmen Piso, qui per priorem archaeologiae partem

*) Recte iudicauit Nipperdeius Philol. VI 130: quod plurali posita essent nomina inde nullo modo consequi plures Aelios Gellios Pisones Dionysium significare uoluisse. quamobrem uerba haec nihil faciunt ad O. Iahnii certissimam de Pisono antiquario coniecturam nouo argumento confirmandam.

ab eo, ut postea demonstrabimus, non parui est aestimatus. ita omnia bene concinerent, si singulorum locorum accurate facta exploratione Dionysium scriptoribus illis hac quam dixi ratione usum esse confirmaretur. atque de reliquis postea uidebimus, id statim dicam nihil ex eis qui aetatem tulerunt *ἀρχαιολογίας* libris ad Fabium Maximum auctorem posse referri praeter fabulam quae est de Aeneae aduentu in agro latino atque de sue alba. uerba enim Serui ad Aeneid. I 3: Fabius Maximus annalium I: 'Tum Aeneas aegre patiebatur in eum deuenisse agrum macerimum litorosissimumque' ita congruunt cum eis quae Dionysius de hac re narrat I 56 τῷ δ' Αἰνεία· τέλος γὰρ τὰ μαντεύματα ἐφάνετο ἔχειν· ὁρῶντι τὸ χωρίον γῆς τε οὐκ ἐν καλῷ καὶ θαλάττης πρόσω καὶ οὐδὲ ταύτης ἐνομοίωσθαι ἀγαθῆς, πολλὴ παρίσταται ἀμηχανία. ut satis probabilis sit Harlessii coniectura (de Fabiis et Aufidiis pag. 3) haec e Maximi annalibus esse expressa. cum autem tam infrequens sit et rara apud antiquos memoria huius Fabi, quippe qui ob Pictoris nomen et laudes fere neglectus iacuerit, ego in re tam incerta certi aliquid statuere non ausim. fortasse si plura de Fabio Maximo nobis essent seruata Dionysium haud raro ad eius auctoritatem confugisse uideremus. inde enim quod nusquam in antiquitatum libris quos in manibus habemus Fabi nomen conparet, exceptis eis de quibus modo disputauimus (I 7), quidquam consequi luculenter Valeri Antiatis exemplo refellitur.

Quoniam uero ordinem disputationis meae semel iam interrumpi passus sum, nunc antequam ad Catonem orationem reflectam, quibus praeter hos quos enumeravi scriptoribus usus sit Dionysius paucis adumbrabo. plures enim eum inspexisse uel uerba καὶ ἔτεροι συχνοὶ docent. Commemorantur, si graecos excipias scriptores de quibus tam diligenter disputauit Kuschelius ut uix habeam quod addam, haec: C. Sempronius Tuditanus I 11 de Aboriginum origine: οἱ δὲ λογιώτατοι τῶν Ῥωμαίων συγγραφέων, ἐν οἷς ἔστι Πόρκιός τε Κάτων — καὶ Γάιος Σεμπρόνιος καὶ ἄλλοι συχνοὶ Ἕλληνας αὐτοὺς εἶναι λέγουσι τῶν ἐν Ἀχαΐα ποτὲ οἰκησάντων κ. τ. λ. Cf. I 13. ex eodem sumpta uidentur quae de nundinis leguntur II 28 conl. Macrob. sat. I 16, 33. C. Acilius III 67. Γάιον Ἀκίλλιον (sic AB) ποιησάμενος τοῦ μέλλοντος λέγεσθαι βεβαιωτήν, ὅς φησιν ἀμεληθεισῶν ποτε τῶν τά-

φρων καὶ μηκέτι διαρροεμένων τοὺς τιμητὰς τὴν ἀνακάθαρσιν αὐτῶν καὶ τὴν ἐπισκευὴν χιλίων μισθῶσαι ταλάντων. hoc referendum est ad Catonis Flaccique censuram qui 'opera deinde facienda ex decreta in eam rem pecunia, laevis sternendos lapide detergendasque qua opus esset cloacas, in Auentino et in aliis partibus qua nondum erant faciendas locauerunt' Liu. XXXVIII 44. Cf. Mommsen h. r. I 775. Vennonius qui XXXV tribus a Seruio Tullio factas esse scripserat (III 15) et M. Terentius Varro de quo post accuratius disputabo. L. Mallium enim e quo oraculum Pelasgis Dodonae datum repetit (I 19) ὁ γὰρ ἐν Δωδώνῃ γενόμενος αὐτοῖς χρησμός ὃν φησι Λεύκιος Μάλλιος ἀνήρ οὐκ ἄσημος αὐτὸς ἰδεῖν κ. τ. λ. non ipse inspexit sed e Varrone tantum nouit. Non igitur usus est Cassio Hemina, scriptore haud ignobili; num Claudium Quadrigarium nouerit dubitari licet, quoniam ea quae nobis seruata est pars antiquitatum quadraginta annos ante gallicam eladem desinat. e Liuio autem Dionysium, siquidem priores illius libros uiderit, quidquam sumpsisse pernego.

Itaque ut iam reuertatur oratio, Dionysium Catonem haud parui fecisse uel ex eis quae supra disputauit fit uerisimile. multo autem est grauius quod Cato primus Romanos non barbaros sed Graecis cognatos esse contendere ausus est. Etenim Dionysius ipse eam praecipue ob causam ἀρχαιολογίαν sese scripsisse fatetur, ut populum romanum non ex erronibus hominibusque sceleratis conflatum sed a Graecis ortum esse demonstraret. atque primum quidem commemorat Catonem in eis uerbis quae supra iam adscripti (I 11). cf. I 13 οἷς ἐγὼ πειθόμενος, εἰ τῶ ὄντι Ἑλληνικὸν φύλον ἦν τὸ τῶν Ἀβοριγίνων, ὡς Κρότωνι καὶ Σεμπρωνίῳ καὶ πολλοῖς ἄλλοις εἴρηται, τούτων ἕγγονον αὐτὸ τὸ τῶν Οἰνώτρων πέλομαι: tradidit ille igitur Aborigines fuisse quidem Graecos, nescire autem se ex qua Graecorum gente eorum origo esset repetenda, quae enim Dionysius addit de Oenotro Pencetioque fratribus Lyacone ortis non e Catone sed ex Hellanico aliisque scriptoribus graecis sunt conflata. nulla autem est causa cur haec ad primum originum librum cum Krausio Catonisque editoribus referamus; pertinent potius ad librum alterum quo Latinorum origines explicauerat. neque aliunde petita esse ea quae de Sabinorum nomine referuntur II 49 uidit C. L. Rothius. leguntur

ibi haec: *Κάτων δὲ Πόρκιος τὸ μὲν ὄνομα τῷ Σαβίνων ἔθνει τεθῆναι φησιν ἐπὶ Σάβου* (sic cum Sylburgio scribendum est. cf. Seru. ad Aen. VIII 136) *τοῦ Σάγκου δαιμονος ἐπιχωρίου κ. τ. λ.* Commemoratur deinde III 15 quid Cato de tribuum a Seruio Tullio institutarum numero tradiderit eiusque auctoritas reliquis historiarum narrationibus praefertur. cf. pag. 8. Refert denique Dionysius quo anno Cato urbem conditam esse uoluerit (I 74) eiusque rationem secutus est in computo suo: *Κάτων δὲ Πόρκιος Ἑλληνικὸν μὲν οὐχ ὀρίξει χρόνον· ἐπιμελὴς δὲ γενόμενος εἰ καὶ τις ἄλλος εἰς τὴν συναγωγὴν τῆς ἀρχαιολογουμένης ἱστορίας ἔτεσιν ἀποφαίνει δυοὶ καὶ τριάκοντα καὶ τετρακσίοις ὕστεροῦσαν τῶν Ἰλιακῶν.*

Restat ut indagemus quibus locis Dionysius etsi Catonem non nominet tamen ex eo sua mutuatus esse uideatur. qua in re pauca tantum proficere possumus. fortasse e Catone petitum est, quod Anchises anno ante bellum cum Rutulis commissum obiisse narratur (I 64: *εἰσὶ δ' οὐ λέγουσιν ἐπ' Ἀγχίσῃ κατασκευασθῆναι αὐτὸ ὑπ' Αἰνείου ἐνιαυτῷ πρότερον τοῦ πολέμου τούτου τελευτήσαντι*) cum ille solus Anchisam in ipsam Italiam peruenisse tradiderit. attamen Dionysium hic originum libros ipsos euoluissse inde mihi non probatur, quod totam de Aeneae aduentu narrationem e Catonis historiis sumptam non esse constat. cf. Niebuhr. I pag. 215. Paulo maiorem habet probabilitatis speciem quod ea quae de Faliscis Argiis apud Dionysium I 21 legimus, Catonis esse suspicari possumus propter testimonium Plini III 5, 51 'Intus coloniae Falisca Argis orta ut auctor est Cato'. Cf. Solin. II 8. quamquam haec quoque, ut post demonstrabo, Varronicum Kuschelio uindicare malim. Vt paullo audacius progredi liceat, ea quae de Tulli Hostili bello aduersus Latinos narrantur e Catone repetenda esse dixerim. uerba enim (III 34) *καὶ ἀντίκα ἀφοῦνται δύο στρατηγούς αὐτοκράτορας εἰρήνης τε καὶ πολέμου, Ἀγκον Πουπλίκιον ἐκ πόλεως Κόρας καὶ Σπούσιον Οὐκέλιον ἐκ Λαουινίου*, eandem fastorum latinorum cognitionem produnt, quam is habuit qui scripsit: 'Lucum Dianium in nemore Aricino Egerius Laebius Tusculanus dedicauit, dictator latinus. hi populi communiter: Tusculanus Aricinus Lanuinus Laurens Coranus Tiburtis Pometinus Ardeatis Rutulus' Priscian. III 4. VII 12. accedit quod duo Latinorum dictatores quorum hoc loco fit mentio orti sunt ex urbibus quae inter ciuitates tabulae Ari-

cinæ enumerantur. praenomen denique Σπούσιος pro Σπούριος antiquum indicat scriptorem.

Quo erant ea quæ adhuc tractauimus incertiora, eo certius indicare possumus de scriptore ad quem nunc est progrediendum. dicendum enim mihi est, ut eodem quo Dionysius ordine singulos percenseam, de Valerio Antiæte, cui illum multum tribuisse et ex eis quæ supra exposui est consecrarium et argumentis aliunde ascitis probari potest. etenim Valerius ex eorum scriptorum erat numero, qui Polybium sectati non solum quid factum esset pronuntiare sed etiam quo consilio quaque ratione gestum esset demonstrare uoluerunt. Vide Asellionem ap. Gellium V 18. quantopere uero hanc ipsam ob causam Dionysio gratus fuerit patet, quoniam ille idem in antiquitatibus suis consilium secutus uix aptiorem et clariorem auctorem ducemque repperire potuit. Antiætem enim solum ex omnibus annalium qui uocantur scriptoribus usque ad Arnobi tempora propter operis ubertatem sermonisque proprietatem lectitatum esse probabile sane est; scimus certe Plutarchum, cuius ætate perpauci tantum illorum historicorum supererant, Antiætiæ annales multo sæpius quam uolgo creditur compilasse neque quisquam grammaticorum eum propter dicendi genus *σόλοιστον* uel priscorum scabritie infectum notat, dum modo hoc unum excipias quod sæpius apud eum tales perfectorum reduplicatorum formæ quales sunt *spepondi memordi* alia repperiebantur. Liuius saltem nusquam eos scriptores qui omnium consensu ut tenues et inuenusti despiciebantur, Pisonem Postumium alios tam acri uituperatione insectatur, quam in Antiætem ubi res ferebat inuehi solet et ita prodit, quod uerissime statuit Liebaldtius (de Val. Ant. pag. 20) "se inuidisse claritudini et auctoritati qua Valeri annales haud dubie ob ubertatem suam et quod accuratissimi habebantur floruerunt."

Etsi autem omnibus his indiciiis eo deducimur ut Antiætem a Dionysio neglectum non esse iure nostro statuere possimus, tamen inde grauis nonnullis exoriri possit dubitatio, quod semel tantum eius memoria apud Dionysium extat II 13: *Κελέριοι, ὧς μὲν οἱ πλείους γράφουσιν ἐπὶ τῆς ὀξύτητος τῶν ὑπηρεσιῶν · — ὧς δ' Οὐαλέριος ὁ Ἀντιεύς φησιν ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος αὐτῶν (inserit B) τοῦτ' ἔχοντος (sic AB) τοῦνομα.* uidebimus autem hac re sententiam nostram non modo non infringi et debilitari sed non leniter firmari.

cum enim Dionysius plerumque auctores suos tunc tantum proferat, ubi ab ea quam ipse pro ueriore amplexus est sententia recesserunt remque alia ratione exposuerunt, hinc nihil aliud colligere possumus, quam eum in plerisque rebus cum Valerio sentire. quod quoniam singulis conprobemus exemplis opus est, primum ea proponam quorum Antiatem auctorem esse constat, deinde ea de quibus ultra probabilitatem progredi non liceat.

Certissimum est iudicium de eis quae V 39 de praemio quo populus romanus M. Valerium decorare uoluerit leguntur haec: — *ιδίᾳ δὲ θατέροφ τῶν ἀνδρῶν Οὐαλερίφ δωρεάν τόπον εἰς οἰκησῖν ἐν τῷ κρατίστφ τοῦ Παλαντίου δοθῆναι, καὶ τὰς εἰς τὴν κατασκευὴν δαπάνας ἐκ τοῦ δημοσίου χορηγεῖσθαι. ταύτης τῆς οἰκίας, παρ' ἣν ὁ χαλκοῦς ἔσθηκε ταῦρος, αἱ κλισιάδες θύραι μόναι τῶν ἐν τῇ Πρώμῃ δημοσίων τε καὶ ἰδιωτικῶν οἰκῶν εἰς τὸ ἕξω μέρος ἀνοίγοντας.* idem enim Valerium rettulisse, sed ita ut a reliquis scriptoribus qui domum tantum Valerio publice aedificatam esse tradiderant dissentiret, ex Asconio Pediano scimus in Pison. pag. 13 Or. 'Valerio Maximo ut Antias tradidit inter alios honores domus quoque publice aedificata est in Palatio; cuius exitus quo magis insignis esset in publicum uersus declinaretur, hoc est extra priuatum aperiretur'. Porro ea quae de Numa apud Dion. II 60 reperiuntur, qui ut ciuibus commercium sibi cum deis esse persuaderet, primoribus ciuitatis conuocatis caenam opiparam splendidissimamque adposuit, qualem sine deorum auxilio numquam comparare potuisset, ex Antiata fluxisse demonstrat Plutarchus Numae 15. ibi enim inter fabulas de Numa relatas primum haec eadem de caenae adparatu lautissimo narratur, additur autem alia de Ioue eliciendo, quam apud Arnobium V I ipsius Valeri uerbis perscriptam legimus. cuius uerba si cum Plutarchi l. c. comparamus hunc ex ipso Antiatis opere hausisse adparet uerique fit simillimum priorem illam narratiunculam ex eodem scriptore esse petitam. inde autem quod Plutarchi uerba a Dionysio modo ita recedunt ut cum Halicarnasei libris usum esse cogitari nequeat, modo prorsus cum eo congruunt, utrumque ex uno eodemque fonte sua hausisse euincitur. quod quam uim habeat ut magis intellegatur utriusque uerba subiciam

Plutarchus	Dionysius
λέγεται γοῦν ποτε καλέ-	καλέσαντα Ρωμαίων πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς

σας ἐπὶ τὴν τραπέζαν οὐκ ὀλίγους τῶν πολιτῶν σκευή τε φαύλα καὶ δεῖπνον εὐτελές πάνυ προσέσθαι καὶ δημοτικόν. ἀρξαμένων δὲ δειπνεῖν ἐμβολῶν λόγον ὡς ἢ θεὸς ἢ σύνεστιν ἤκοι πρὸς αὐτόν, αἰφνίδιον ἐπιδείξαι τόν τε οἶκον ἐκπωμάτων πλήρη πολυτελῶν καὶ τὰς τραπέζας ὄψων τε παντοδαπῶν καὶ παρασκευῆς δαψιλοῦς γεμούσας.

εἰς τὴν οἰκίαν ἐν ἧ̄ διατρώμενος ἐτήγγα-
 νεν, ἔπειτα δείξαντά τοῖς ἐλθοῦσι τὰ ἐν-
 δον τῇ τε ἄλλῃ κατασκευῇ φαύλως κεχο-
 ρηγημένα καὶ δὴ καὶ τῶν εἰς ἐστίασιν
 ὀγκλήν ἐπιτηδείων ἄπορα, τότε μὲν ἀπαλ-
 λάττεσθαι κελεύειν εἰς ἐσπέραν δὲ κα-
 λεῖν αὐτοὺς ἐπὶ τὸ δεῖπνον· παραγενομέ-
 νοις δὲ κατὰ τὴν ἀποδειχθεῖσαν ὄραν ἐπι-
 δείξαι στρώμας τε πολυτελεῖς καὶ τραπέ-
 ζας ἐκπωμάτων γεμούσας πολλῶν καὶ κα-
 λῶν, ἐστίασιν τε αὐτοῖς παραθεῖναι κατα-
 κλιθεῖσιν ἀπάσης ἐδωδῆς, ἣν οὐδ' ἂν ἐκ
 πολλοῦ πάνυ χρόνου παρασκευάσασθαι —
 ὁμόδιον ἦν.

Accedunt verba ex Antiate a Dionysio ipso prolata quae supra iam transscripsi (II 13), neque neglegendum est quod Valeri sententia quantumvis a reliquis discedens tamen a scriptore nostro non abiecta sed potius probata esse videtur, siquidem eorum quoque quae I 87 de Celere Remi interfectore leguntur Antiatem esse auctorem recte Liebaldtius e Serui verbis (ad Aen. XI 603) collegit.

Nulla uero re magis excelluit — ut ita dicam — Valerius quam numeris aut immodice augendis aut prorsus noue fingendis, quod crimen nemo ei acerbius et acrius exprobrat quam ipse ille Liuius, qui quae est eius ἀκρισία per totum tertium librum passim ab ipsius auctoritate decipi se passus est. ubicunque igitur Dionysium eiusdem culpae obnoxium deprenderimus, recte Antiate eum confisum esse credemus. quod factum esse videtur imprimis V 42: ἐν ταύταις ταῖς μάχαις Σαβίνων τε καὶ τῶν συμμάχων ἀπέθανον μὲν ἀμφὶ τοὺς μυριάους καὶ τρισχιλίους καὶ πεντακοσίους [add. AB] αἰχμάλωτοι δ' ἐλήφθησαν τετρακισχίλιοι καὶ διακοσίοι. conferre licet Plutarchum qui (Poplic. 20) quot Sabinos Dionysius l. c. Poplicola IIII consule caesos esse rettulit, tot a M. Valerio consule interfectos narrat: δυὸς μάχαις μεγάλαις ὁ Μάρκος ἐνίκησεν ὧν ἐν τῇ δευτέρῃ μὴδένα Ῥωμαίων ἀποβαλὼν τρισχιλίους ἐπὶ μυριάσι τῶν πολεμίων ἀνεῖλεν. attamen nec Plutarchus nec Dionysius erroris est culpandus cum Valerius inueniendi nonos eosque diuersos numeros tam fuerit parcus ut in his contra Sabinos bellis non

bis sed ter fere tredecim milia hostium interemptos esse traderet*) Cf. Dion. V 49: μάχης — ἐξ ἧς ἀπέθανον μὲν ἀμφὶ τοὺς μυριάους καὶ τριακοσίους Σαβίνων αἰχμάλωτοι δ' ἐλήφθησαν ὀλίγον ἀποδέοντες τετρακιςχιλίων. Dionysius autem cum a M. Valerio rursus fere totidem caesos inueniret, nihil amplius dicere quam hoc consule Sabinorum gentem paene ad interencionem uictam esse satis habuit (V 39 fin.); coniuncta horum Dionysi Plutarchique testimoniorum ui efficitur, ut omnes illos numeros Sabino-rumque bellorum narrationem e Valerio petitam esse statuere possimus. nisi enim Plutarchi uerba in hanc partem ualere, posses etiam credere Dionysium, cum in aliis annalibus ad alios consules clades illa Sabinorum referretur, hac auctorum discrepantia deceptum ter eundem Romanorum uictoriam commemorassee. accedit quod Liuius talem annalium diuersitatem fraudi fuisse scimus, Dionysio non ita qui saepius Liui errores hinc ortos prudenter euitauit. Insigne est exemplum belli Pometini quod bis apud Liuium enarratur II 17 et 25, quia in Fabi siue Pisonis annalibus Op. Verginio Sp. Cassio cos., apud Antiatem uero, quo ille iam in altero libro hic illic usus est, App. Claudio P. Seruilio cos. adnotatum esse uidetur. at Dionysius Antiatem secutus unum tantum bellum a P. Seruilio profligatum operi suo inseruit. uide Dion. VI 29. Schwegl. II pag. 702.

Suspecti deinde sunt accurati Romanarum Latinarumque copiarum numeri VI 5: πλῆθος δὲ τῆς συνελθούσης δυνάμεως — ἦν Ῥωμαίων μὲν ἐπὶ διςμυρίοις τε καὶ τετρακιςχίλιοις πεζοὶ τριακοσίων δέοντες, χίλιοι δ' ἱππεῖς. λατίνων δὲ σὺν τοῖς συμμάχοις τετρακιςμυριοὶ μάλισια πεζοὶ καὶ τρισχίλιοι ἱππεῖς [sic AB] quibuscum iungere liceat ea quae leguntur VI 12: ἀπὸ γὰρ τετρακιςμυρίων πεζῶν καὶ τρισχιλίων ἱππέων ὡς περ ἔφην οἱ λειφθέντες ἐλάττους μυρίων ἐσώθησαν ἐπὶ τὰ σφέτερα et VI 17: (triumphauit Postumius) τοὺς ἀλόντας ἐν τῇ μάχῃ πεντακοσίων ἀποδέοντας ἑξακιςχίλιους ἐπαγόμενος. itaque non dubium est quin tota pugnae Regillensis descriptio e Valerio sit expressa; satis recentem enim auctorem omnia produnt quibus antiqua qualis apud Liuium II 20 extat narratio est obruta, neque

*) Quam sibi constiterit Antias demonstrant duodecim milia Volcorum trucidati apud Liuium III 1. Saepius duodecim quoque milia inueniuntur apud eundem XXX 29; XXXII 6; XXXIII 10.

uideo cui aptius haec tribui possint, cum a reliquis historicis recentioribus Licinio Gellioque discrepare sese ipse Dionysius indicet VI 11: *Ακίνυιος μὲν γὰρ καὶ οἱ περὶ Γέλλιον οὐδὲν ἐξηρακότες οὔτε τῶν εἰκότων οὔτε τῶν δυνατῶν αὐτὸν εἰσάγουσι τὸν βασιλέα Ταρκύνιον ἀγωνιζόμενον.* atque hoc loco dicendum mihi est de eis quae Carolus Peterus uir doctissimus nuper disputauit in programme de rationibus quae inter Liuium et Dionysium intercederent. qui cum in ipsius pugnae descriptione multa prorsus cum Liuiio conspirare uideret, utrumque haec ex uno eodemque scriptore sumpsisse Dionysium, relicua uero quae ei prae Liuiio propria sunt pro lubricitate finxisse ut melius res coneceteret sibi persuasit. cf. l. c. pag. 7 'so dasz in der That ziemlich alles was wir bei Liuius lesen auch im Dionysius wiederkehrt, und wiederum letzterer, wenn wir von den offenbar erfundenen Ausschmückungen, von den überall wo es anging eingeschobenen Reden und von seinen pragmatischen Kunststücken absehen kaum etwas Eigenthümliches von Werth bieten dürfte'. Sequeretur igitur, cum Liuium in libro altero Fabium ducem praecipue sequi sciamus, Dionysium item e Fabio pendere. cur autem Dionysium fraudis reum facere quam auctorem eius Valerium malimus? nihil enim certius esse potest quam quod item Peterus monuit, annalium scriptores recentiores ad uerbum fere expressisse antiquos paucis quae ipsi uel reppererant uel prorsus noua excogitauerant immixtis? quid igitur obstat quominus Antiatem e Fabio pugnae ipsius descriptionem mutuatum esse eamque reliquis quae apud Dionysium aut praecedunt aut secuntur atque numeris illis suspectis exornasse statuamus?

Supra iam dixi Valerium a Plutarcho esse lectitatum, idque duobus firmare studui exemplis, ex quibus adparuit ea quae Numae 15 et Poplicolae 20 legantur ex hoc scriptore esse sumpta*). ut autem eis quae statim dicam certum quasi fundamentum subiciam, longius est progrediendum et demonstrandum totam fere Poplicolae uitam ex Antiatis historiis esse excerptam. haec enim uita ut a Liuii narratione prorsus recedit ita ne cum Dionysio

*) Valerio praeterea usus est Plutarchus Romuli 14; Numae 22; de fortit. Roman. 10; Flamin. 18 enim e Liuiio petatum esse ueri est similis.

quidem conciliari potest. Etsi enim multa insunt quae bene cum illius uerbis concinant, tamen his inmixta sunt alia quae sumpta esse non possunt nisi e scriptore alio eoque satis uestusto. ut unum adferam, possis opinari expressa esse e Dionysii V 41. 42 quae cap. 22 de Poplicolae in Sabinos incursione narrantur nisi statim legeremus haec: *Ποστούμιος μὲν γὰρ Βάβλος ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ τρισχιλίαις ὀπλίταις* — *προελθὼν κ. τ. λ.* quod unde accepisse Plutarchus putandus est, siquidem Postumi Balbi nec apud Liuium nec apud Dionysium ulla occurrit mentio? certe nemo tam bene Valerorum stemma nouit quam Antias et ipse e Valeria gente ortus. cum autem huius Postumi memoria cum reliquis quae in illo capite narrantur sit coniunctissima, totam Poplicolae expeditionem esse ex eodem scriptore repetendam est consentaneum. accedit quod ea quae cap. 13 de quadriga fictili in fastigio Capitoli posita legimus apud Plinium quoque reperiuntur XXVIII 18 qui hanc fabulam, si ex indicis scriptorum ordine secundum H. Bruunii praeclarum inuentum coniecturam capere licet, ex Antiate excerpserat. honores denique M. Valeria a Dionysio ex eodem scriptore teste Aseonio relati eisdem fere uerbis apud Plutarchum cap. 20 commemorantur, neque in aliam ualet partem quod et Poplicolae in liberanda re publica partes magnopere sunt auctae et amplificatae, et praeter Cloeliae Valeriae cuiusdam laudes reliquis scriptoribus ignotae celebrantur*).

Quae si omnia reputo, ad eam quam proposui sententiam necessario ducor. quae quam uim habeat in Dionysium est inpropatulo. si enim concedendum est Antiatem praecipuum esse auctorem Plutarchi, idem de Dionysio statuere cogimur, cum eorum in quibus a Liuiio dissentiens cum Plutarcho facit eundem auctorem habuerit sit necesse. quod quanti sit uno patefaciam exemplo. Liuius Pisonem secutus (cf. Pisonem ap. Gell. n. a. XV 29) Collatinum propter nomen inuisum fuisse ciuibus et consulatu ante Vitelliorum Aquilliorumque coniurationem abdicasse se narrat. longe aliter Dionysius et Plutarchus qui eum propter nimiam in adulescentes coniuratos clementiam incurrisse in suspicionem referunt. quodsi

*) Huc referri potest quod teste Plutarcho in pugna apud siluam Arsiam comissa tredecim milia Etruscorum cecidere, de cuius numeri ratione singulari uide quae supra pag. 19 dixi in adnotatione.

hoc modo Plutarchi Dionysique narrationes accuratius contulerimus alia haud pauca ad Antiatem referenda esse uidebimus. Cf. Dion V 20 conl. Plut. 16; Dion V 33 conl. Plut. 19 alia.

His exemplis iam ad ea delapsi sumus quae non certa ratiocinationis necessitate continentur, etsi suapte quidem natura ambigua magnam habeant probabilitatem. sicut inde quod recte collegimus Antiati nos debere Valeriae Poplicolae filiae facinora quibus Cloeliae gloria paene obscuratur, facile eo nos adduci patiemur, ut alteram Valeriam quae populum Romanum ab interitu seruasse fertur ad eundem scriptorem grato referamus animo. eam dico Valeriam quae uerbis Dionysi commemoratur hisce VIII 39 (cum Coriolanus ante portas esset matronaeque conuenissent): *ἐνθα δὴ τις αὐτῶν γένοι τε καὶ ἀξιώματι προύχουσα καὶ ἡλικίας ἐν τῷ κρατίστῳ τότε οὔσα καὶ φρονήσει τὰ δέοντα ἰκανωτάτη, Οὐαλερία μὲν ὄνομα Ποπλικόλα δὲ τοῦ συνελευθερώσαντος ἀπὸ τῶν βασιλέων τὴν πόλιν [sic AB] ἀδελφῇ θείῳ τινὶ παραστήματι κινηθεῖσα ἐπὶ τῆς ἀνωτάτω κρηπίδος ἔστη τοῦ νεῶ καὶ προσκαλεσαμένη τὰς ἄλλας γυναῖκας πρῶτον μὲν παρεμυθήσατο καὶ παρεθάρρυνεν ἀξιοῦσα μὴ καταπεπληγῆναι τὸ δεινόν· ἔπειτα ὑπέσχετο μίαν εἶναι σωτηρίας ἐλπίδα τῇ πόλει, ταύτην δ' ἐν αὐταῖς εἶναι μόνας καταλειπομένην, ἐὰν θελήσωσι πράττειν ἃ δεῖ.* cum autem mulierum legatio excidium ab urbe auertisset ciuesque eam ob causam Fortunae muliebri aedem dedicassent *ἔρεια μὲν ὑπὸ τῶν γυναικῶν ἀπεδείχθη τότε πρῶτον ἢ τὴν γνώμην αὐταῖς εἰσηγησαμένη περὶ τῆς πρεσβείας Οὐαλερία (VIII 55).* quae omnia prorsus sunt singularia neque apud quemquam reliquorum scriptorum praeter eos qui Dionysium exscripserunt Appianum et Plutarchum in uita Coriolani reperiuntur. Suspicio denique eorum quae de Sabinarum raptu referuntur non nulla ab Antiata haud esse aliena, quod ut demonstrarem proficiscendum est de numero raptarum quem alii aliter scriptores subtiliter exequendo rettulerunt. huius discrepantiae fundus est Plutarchus Romuli 14 *ἀρπασθῆναι δὲ φασιν οἱ μὲν τριάκοντα μόνας ἀφ' ὧν καὶ τὰς φρατρίας ὀνομασθῆναι. Οὐαλλέριος δ' Ἀντίας ἐπὶ καὶ εἴκοσι καὶ πεντακοσίας. Ἰόβας δὲ τρεῖς καὶ ὀγδοήκοντα καὶ ἑξακοσίας.* atque Fabius ueterem fabulam secutus fuisse eas triginta quarum nomina Romulus curiis imposuisset tradidit, siquidem Liuius (I 13) eum, non Pisonis auctoritatem amplexus est. ab altera autem parte Varro numerum

eorum IOXXVII fuisse auctor erat (Dion. II 47) et Dionysius ipse quasi omnes eundem rettulerint numerum dicit *καὶ μετὰ τοῦτο διαριθμησας τὰς κόρας ἑξακοσίας τε καὶ ὀγδοήκοντα καὶ τρεῖς εὐρηθείσας, κατέλεξεν κ. τ. λ.* (II 30) haec autem conciliari nullo modo possunt. Primum enim quaeri potest cur Dionysius Iubam potius, quem num nouerit ualde dubito, quam Antiatem uel Varro- nem sequi maluerit; deinde singularis est res, quod Iuba hoc loco a Varrone qui praecipuus eius fuit auctor dissentit, miro denique casu factum est ut ne Varro quidem prorsus singulari ratione nouum protulerit numerum sed eundem cuius Antiatem auctorem fuisse e Plutareho scimus. num igitur nimiae est audaciae apud Plutar- chum Iubae et Valeri nomina ita permutare ut legatur: *Ἰόβας δὲ ἐπὶ καὶ εἴκοσι καὶ πεντακοσίας· Οὐαλλέριος δ' Ἀντίας τρεῖς καὶ ὀγδοήκοντα καὶ ἑξακοσίας* itaque et Iuba cum Varrone concilie- tur et Dionysius rursus Valerium suum sequatur? scio eiusmodi traiectiones uerborum non e lenium esse remediorum numero, sed non possum non fateri mihi multo uideri facilius corrigere haec uerba quam ea quae nunc leguntur cum relicuis conciliare. accedit quod ea quae apud Dionysium II 37 in eiusdem belli cum Sabinis narratione legimus: *οἱ δὲ (Sabini) οὐδενὶ τῶν ἀξιουμένων ὑπακούσαντες, ἐξήγον τὴν στρατιάν, πεζοὺς μὲν ἄγοντες πεντακισχι- λίους ἐπὶ δύο μυριάσιν ἑπταεὶς δ' ὀλίγου θέοντες χιλίων. ἦν δὲ καὶ τῶν Ῥωμαίων δύναμις οὐ πολὺ τῆς Σαβίνων θέουσα δύο μὲν αἱ τῶν πεζῶν μυριάδες ὀκτακόσιοι δ' ἑπταεὶς* iterum Antiatem sapere uidentur.

Quoniam autem denuo ad numerorum rationes delapsus sum, e re erit quaestionem omnium difficillimam tangere quae est de numeris capitum censorum quorum apud Dionysium et Liuium in antiquissimis temporibus fit mentio. quamquam enim Niebuhrius summis eos artificiis rationibusque ingeniosissime excogitatis de- fendere et explicare conatus est, tamen eis adsentendum arbi- tror qui ut Schweglerus II p. 689 et Mommsenus chronol. p. 92 pro lubricitate fictos eos esse censent. atque habere mihi uideor, quibus suspicionem de Antiatae huius fraudis auctore a Schweg- lero I. c. iactam magis quam certis confirmatam argumentis pro- bare possim. Ille enim apud Censorinum (de die nat. 17) auctor est ludos saeculares factos esse a. u. c. IOV et IOCV, cum in quin- decim uirorum commentariis sub annis IOXVIII et IOCXXVIII

notarentur. praecedunt autem uerba haec: 'primos enim ludos saeculares exactis regibus post Romam conditam annis CCXXXXV a Valerio Publicola institutos esse * * * ad XV uirorum commentarios anno CCLXXXVIII M. Valerio Sp. Verginio cos². et recte hoc quoque loco ad Antiatis auctoritatem in eis quae interciderunt a Censorino prouocatum fuisse ueteres editores intellexerunt. ille enim ludorum saecularium antiquitates eo accuratius perscrutatus erat, quod eorum origo e familia Valeriorum et prisco Voleso repetebatur. cf. Valer. Maxim. II 4, 5. aptius autem ei uisum erat Valerium Poplicolam uindictam libertatis hos ludos instituisse uel potius e sacris gentilicis in rem publicam traduxisse quam M. Valerium Lactucam consulem anni CCLXXXVIII qui nullo alio facinore inclaruit. atque Plutarchus in hac quoque re Antiatem secutos Poplicolam quartum consulem e libris Sibyllinis Diti patri ludos fecisse tradit (Popl. 21), in eo quidem falsus quod pro altero Poplicolae consulatu quartum poneret. uerba enim Censorini 'annis post Romam conditam CCXXXXV' annum ducentimum quadragesimum sextum significant. Haec autem Poplicolae laude non sibi satisfecit Valerius sed longius progressus ab hoc sacrificio lustrorum quoque instaurationem repetiit. pleraque enim lustra quae a Dionysio per tempora ante cladem gallicam commemorantur ad hoc initium sunt compositi. inueniuntur autem haec: a. u. c. CCXXXXVI (Dion. V 20) CCLVI (Dion. V 75) CCLXI (Dion. VI 96) CCLXXX qui debuit esse CCLXXXI (Dion. VIII 36). conuenit denique ipsius censurae initium, quae a. u. c. CCCXI instituta esse fertur. Ab altera parte extant lustrorum notationes quae cum his nullo modo conciliari possunt a. u. c. CCLXXXVIII (Liu. III 3) et CCLXXXIII (Liu. III 24): census enim hoc anno coeptus est institui, etsi CCLXXXV demum lustrum est conditum. ne autem hanc diuersitatem ad diuersos Liui Dionysique auctores referamus uetant ipsius Dionysi uerba quibus lustrum anni CCLXXXV nouisse sese significat (XI 63) et praeterea per totum tertium librum saepius Antiatis auctoritate usum esse Liuium constat. neque casu factum esse potest quod in alteram hanc lustrorum seriem quadrat annus alterius censurae CCCVIII, quam primam fuisse rectissime suspicatus est Mommsenus chronol. pag. 90. mira sane est Liui inconsiderantia qui cum ad annum

CCCXI censores quinquennales institutos esse tradiderit non animaduernerit tum anno CCCXVI, non CCCXVIII novos censores creatos esse oportere. qui autem factum sit ut Valerius Antias tam sibi non constaret et cum ab initio recte sexto quoque anno lustrum notaret subito e ratione excideret, difficilis res est explicatu. id unum certum uidetur eum in monumentis ueteribus censuram anni CCCXVIII repperisse; fortasse autem lustrum anni CCLXXX demonstrat eum leniter deflexa ratione pedetemptim per annos CCLXI—CCLXXX—CCLXXXVIII ad uerum censurae initium uoluisse peruenire. Vnum est quo iure aliquis sententiam meam refutare posse uideatur. quid enim quod Dionysius hos numeros non e libris historicorum sed ex ipsis censorum monumentis accipere potuit? sane Dionysium et commentarios et tabulas censorum nouisse negari nequit. priores quidem quos I 74 commemorat non ultra censurae initium progressos esse suapte natura intellegitur; tabulas uero censorum eum ipsum inspexisse neque ex eis uerbis quibus eorum facit mentionem (III 22) colligitur neque omnino credi potest eum tam diligens in harum rerum exploratione posuisse studium. quorum enim praeterea excitatur auctoritas librorum *ἱερῶν τε καὶ ἀποθέτων* (XI 62) eos Dionysium non ipsum uidisse sed e Licini Macri annualibus nouisse statim ostendam. extat denique monumentorum priscorum memoria horumce: annalium pontificum quos uidit Polybius I 74: *οὐδ' ἐπὶ τοῦ παρὰ τοῖς ἀρχιερεῦσι* — certissima haec est Niebulhrii coniectura — *ζειμένον πίνακος κ. τ. λ.*, commentariorum pontificum in quibus Fortunae muliebris bis locutae prodigium erat relatum (VIII 56) quorumque testimonium e Varrone sine dubio sumpsit, et librorum sacrorum (quos item pontificum commentarios fuisse suspicatur Schweglerus) X 1: *κομιδῆ δ' ὀλίγα τινὰ ἐν ἱεραῖς ἢν βίβλοις ἀποκείμενα ἀ νόμων εἶχε δύναμιν.*

Antiatem excipit Licinius Macer qui singularem inter romanarum rerum scriptores antiquos tenet locum, siquidem primus ad uetera monumenta animum aduertisse eaque accuratius explorasse uidetur. quod non tam ipsius diligentiae laudi duxerim quam totius illius saeculi quo studium antiquitatis romanae efferbuerat ingenio. intellegebant enim uiri docti uetustatem non posse explicari nisi e patrum monumentis, sacerdotum magistra-

tuumque commentariis, fastorum libris. qua in re indefessum prae ceteris posuit studium M. Terentius Varro, Macro paullo aetate maior — quinquagesimum enim agebat annum cum ille morte turpi occumberet — et certe iam antea antiquitatem e lausimis doctrinae suae copiis illustrare coeperat. uerisimile igitur est hoc exemplo illum eo esse deductum ut nouo more historiae traditae a uetustatis reliquiis fidem facere conaretur. quo in studio quam paulum sit profectum optime Mommsenus docuit (hist. rom. III pag. 591) ac sane grauissimi est momenti quod nemo fere ex omnibus illis aetatis Varronianae philologis historiam patriam condere aggressus est. utut autem haec se habent, Macro ex hoc antiquitatis studio summa apud recentiores exorta est laus ita ut uix quidquam eius auctoritate certius sanctiusque esse uideretur, dum tandem nouissime Mommsenus in libro de chronologia romana ne nimiam ei tribueremus fidem fraude aliqua ipsius detecta prudenter monuit. ego autem confidenter eum non solum Antiati non praefendum sed eo magis detestabilem esse contendo, quod certa ratione antiquorum fabulas mendaciaque de regum historia in fraudulentam annalium speciem cogere atque digerere conatus est. Sed uideamus quid ei tribuerit Dionysius. Primum commemoratur II 52 de morte Tati, quem solum lapidibus obrutum obiisse narrauerat. Tum III 6 (Tarquinius) *παραγίνεται δ' εἰς Ῥώμην Ἀγκὼν Μαρκίου βασιλεύσαντος ὡς μὲν Γέλλιος ἱστορεῖ κατὰ τὸν πρῶτον ἐνιαυτὸν τῆς βασιλείας· ὡς δὲ Αἰζίνιος γράφει κατὰ τὸν ὄγδοον· — ἐν ὑστέρω μὲν γὰρ οὐκ ἔν εἴη χρόνῳ παραγεγρονῶς εἴγε διὴ κατὰ τὸν ἕνατον ἐνιαυτὸν τῆς Ἀγκῶν δυναστείας ἠππέων ἠγρούμενος ἐπὶ τὸν πρὸς Λατίνους πόλεμον ὑπὸ τοῦ βασιλέως πέμπεται ὡς ἀμφοτέρωι λέγουσιν οἱ συγγραφεῖς.* Haec autem ita sunt comparata ut longius inde progredi possimus. si enim res gestas Anci quales a Dionysio enumerantur accuratius inspicimus, uitam huius regis ab annalium quodam scriptore per singulos annos digestam ita composuisse eum adparebit, ut fastidium lecturis ex annorum arida enumeratione orturum eis quae arctiore uinculo continerentur iuxta se positis euitaret. Postquam Ancus rem publicam composuit (anno I) bellum contra Latinos gerit uictosque in urbem traducit (II) III 38: *τῷ δ' ἐξῆς ἐνιαυτῷ Λατίνων εἰς ἔρημον τὸ Πολιτώριον ἀποίκους ἀποστειλάντων* *z. t. l. (III).* *ibid. τῷ δ' ἐξῆς ἔτει Λατῖνοι μὲν ἐπὶ Μεδούλλειαν*

πόλιν στρατεύσαντες (III). *ibid.* Μεδύλλειάν τε τριετῆ χρόνον ὑπὸ τοῖς Λατίνοις γενομένην (V—VII) τῷ τετάρτῳ κομίζεται πάλιν ἐνιαυτῷ (VIII) III 39: μετὰ τοῦτο γίνονται Λατίνων τε καὶ Ῥωμαίων μεγάλας δυνάμεισι παραταξαμένων μάχαι διτταὶ (VIII) — καὶ συμπλοκαὶ — ἐν αἷς ἐπεκράτουν ὡς τὰ πολλὰ Ῥωμαῖοι δύνανται ὑπαιθρον ἔχοντες ἐν τοῖς ἐπικαίροις φρουρίοις ὑποκαθημένην, ἧς ὁ Τυρρηγὸς Ταρκύνιος ἠγγεῖτο. *scimus autem ex eis quae supra adscripsi, Licinium et qui eum fere sequitur Gellium*) bellum adversus Latinos in quo primum inclaruit Tarquinius ad nonum Anci annum rettulisse, neque dubium esse potest quin omnia haec Licinio debuerit Dionysius. Eiusdem fit denuo mentio V 47: τότε πρῶτον ὡς Λικίνιος Ἱστορεῖ τοῦτον ἐξευρούσης τὸν θρόνον (ouationem) τῆς βουλῆς quibuscum conferantur Pliniana XV 38, 125, et V 74: Λικίνιος δὲ παρ' Ἀλβανῶν οἶεται τὸν δικτάτορα Ῥωμαίους εἰληφέναι κ. τ. λ. neque uero casu factum esse potest ut Dionysius huic loco quid Licinius de dictaturae origine statuerit insereret, sed ipsum in primae dictaturae anno definiendo secutus est. cum enim hac in re a Liui antiquorumque scriptorum ratione prorsus recederet, fieri non potuit ut Licinium commemoraret eumque, siquidem dissensit, ab altera parte stare ne uerbo quidem significaret. quid autem quod hinc aliud quoque adsequi licet? etenim apud Liuium primus dictator est anni CCLIII, alter Postumius CCLV, cum Dionysius primam dictaturam ad annum CCLVI, alteram pugnamque Regillensem ad a. CCLVIII referret. num casu factum esse putabimus quod inter primam alteramque dictaturam apud utrumque idem triennii spatium intercedit? aut omnia me fallunt aut hoc exemplo praeclarum Mommseni inuentum, Romanos antiquissimis temporibus annum computum secundum Capitolinae aedis dedicationem instituisse, ut maxime confirmatur. in fastis enim antiquis quibus et Liui auctor et Licinius utebatur extabat dictatorem primum factum esse annos VIII, alterum qui Latinos profigauit annos XII post aedem Capitolinam, consulum nominibus non additis ut apud Plinium XXXIII 1, 19. quod diuerso modo acceptum est cum Liuianus auctor, quem Fabium fuisse supra uidi-*

*) Gellium ante Licinium scripsisse nullis comprobari potest argumentis.

dimus, dictatorem primum anno nono post dedicationem Valerio I Horatio I cos. factam adscriberet et ad Post. Cominium T. Larcium eos. referret, Licinius uero a dedicatione Valerio III Horatio II cos. facta (Dion. V 35) profectus et annos nouem de decimo anno interpretatus ad T. Larcium Q. Cloelium cos. deueniret, eodemque modo pugnam Regillensem non CCLV sed CCLVIII factam esse scriberet. quae si recte disputari consecrarium est e Licinio item haustum esse quod Dionysius aedem Capitolinam non primo sed altero Horati consulatu dedicatam esse tradit.

Duobus denique locis cum uituperatione est memoria Licini coniuncta, primum quod ueterem fabulam secutus Tarquinium ipsum in pugna Regillensi dimicasse narrauerat (VI 11), deinde quod Graecorum temporum minime curiosus Dionysium Siciliae tyrannum Coriolani aequalem fuisse crediderat VII 1: *ὡς Λικίνιος γέγραφε καὶ Γέλλιος καὶ ἄλλοι συγχοὶ τῶν Ῥωμαίων συγγραφέων οὐθὲν ἐξηταζότες τῶν περὶ τοὺς χρόνους ἀκριβῶς ὡς αὐτὸ τοῦτορον δηλοῖ, ἀλλ' εἰκῆ τὸ προστυχὸν ἀποφαινόμενοι.* quamquam autem iam eis quae modo exposui satis cautum est ne contumeliosus his Dionysi uerbis plus tribuamus eumque omnino Licinium parui aestimasse colligamus, tamen nouo exemplo quanta apud eum fuerit illius auctoritas demonstrabo. narrat enim Liuius consules anni CCCXI a Licinio demum e libris linteis Ardeatinoque foedere in fastos esse relatos (III 7), qua de re quid iudicandum sit nunc e Mommseni praeclara disputatione (chron. pag. 90) perspici licet. prorsus uero eadem inuenimus apud Dionysium XI 62: *αὐταὶ δύο κατὰ τὸν αὐτὸν ἐνιαυτὸν ἀρχαὶ Ῥωμαίων αἱ τὸ μέγιστον ἔχουσαι κράτος ἐγένοντο. πλὴν οὐκ ἐν ἀπάσαις ταῖς Ῥωμαϊκαῖς χρονογραφίαις ἀμφοτέραι φαίνονται, ἀλλ' ἐν αἷς μὲν οἱ χιλιάρχοι μόνον, ἐν αἷς δ' οἱ ὑπάτοι, ἐν οὐ πολλαῖς δ' ἀμφοτέραι, αἷς ἡμεῖς οὐκ ἄνευ λογισμοῦ συγκατατιθέμεθα, πιστεύοντες δὲ ταῖς ἐκ τῶν ἱερῶν τε καὶ ἀποθέτων βιβλίων μαρτυρίαις.* ubi βιβλους illos ἱερῶς τε καὶ ἀποθέτους nihil aliud esse atque libros linteos quorum auctoritati obsecuti sunt Licinius Tuberoque supra iam dixi.

Quoniam uero Liuii illo testimonio docemur Licinium uetera quoque foedera e tablinis rei publicae deprompsisse, non improbabilis uidetur ea uirorum doctorum coniectura qua nonnullos Dionysi locos quibus item talium antiquitatis monumentorum fit mentio ad Licini auctoritatem referendos esse censuerunt. qua

in re insignis est foederis Latini a Sp. Cassio icti memoria (VI 95), cum ipsam foederis tabulam Dionysium uidere non potuisse a Cicerone doceamur pro Balbo 23, 53. 'cum Latinis omnibus foedus esse ictum Sp. Cassio Post. Cominio eos. quis ignorat? quod quidem nuper in columna aenea meminimus post rostra incisum et perscriptum fuisse'. neque enim Cicero, sic loqui potuisset si ipsa columna etiamtum extaret. e Cassi autem foedere excerpta esse nomina triginta populorum latinorum qui apud Ferentinum lucum coniurarunt (Dion. V 61) certissima est Schwegleri coniectura (hist. rom. II 324 adn. 3). unum tantum addam, eam quoque Dionysi partem, qua Cassiae legis agrariae historia enarratur e Licinio uel ut accuratius dicam e recentiore scriptore qui a popularium stetit partibus desumptam esse arbitror. quod ut tam confidenter contendam summa moueor similitudine quae inter Cassiam Semproniamque leges frumentarias intercedit. monuit iam Niebulrius (hist. II 190) eam Cassi legem qua populo pecuniam pro frumento siculo expensam reddendam esse censuit e Tib. Gracchi rogatione ut pecunia Attali populo romano distribueretur esse fictam, et accedit quod, ut apud Dionysium (VIII 72) Verginius consul Hernicos Latinosque ad comitia urbem ingressos eicit, sic Fannius consul socios qui ad legem C. Gracchi de sociis pop. rom. sancendam undique conuenerant egredi iusserat. neminem uero aptius hoc modo Gracchorum memoriam restituere Semproniarumque legum initia e summa uetustate repetere conatum esse puto quam Licinium Macrum tribunum turbulentum qui strenue optimatum potentiam frangere ausus est. quo in studio ne ab eo quidem abhorruisse eius audaciam ut historiam corrumpere atque uitaret, Iuulento nuper ostendit exemplo Mommsenus (chron. pag. 90). non erat igitur cur miraretur Schweglerus quod apud Dionysium et Liuium inter ea quae Cassia lex praescripsisset inueniretur ut Latini Hernicique partem agri publici acciperent, cum hoc quoque e Tib. Gracchi lege sumptum esse adpareat. Restat ut Gabinum quoque foedus (Dion. III 58) ex eodem auctore excerpti potuisse moneam.

Quo haec accuratius exposui eo breuius nunc mihi dicendum est de Aelio Dionysi auctore, quem eundem esse atque Liui auctorem Q. Aelium Tuberonem certum est. Quanti eum fecerit Dionysius et ex eis patet quae supra exposui et his eius uerbis

conprobatur: (I 80) ὡς δὲ Τουβέρων Ἀΐλιος δεινὸς ἀνὴρ καὶ περὶ τὴν συναγωγὴν τῆς ἱστορίας ἐπιμελής γράφει κ. τ. λ. aliter enim de Romuli Remique iuventute rettulit atque Fabius relienique scriptores antiqui. num autem saepius eo Dionysius usus sit prorsus est incertum.

Secuntur apud Dionysium Gellii quos ut in unum Gnaeum Gellium conponeremus Nipperdeius mihi persuasit (Philol. VI 131). qui cum tanto uolumine historiam romanam condiderit ut in tertio libro paullo ultra Sabinarum raptum progressus esset, non est dubitandum quin mira haec diligentia Dionysio magno-pere placuerit multaque quae apud eum leguntur e Gelli thesauris uastissimis sint expilata, quibus quidquid priores commenti erant sine iudicio congestum continebatur. atque prima quidem eius extat mentio II 31: ταῦτα (Sabinarum raptum) δὲ γενέσθαι τινὲς μὲν γράφουσι κατὰ τὸν πρῶτον ἐνιαυτὸν τῆς Ρωμύλου ἀρχῆς. Γναίος δὲ Γέλλιος κατὰ τὸν τέταρτον: ὁ καὶ μᾶλλον εὐκόσ; statimque addam non improbabilem eam uideri R. Merkelii coniecturam (prol. in fast. pag. LXXXII), qua quae apud Dionysium II 45. 46 leguntur e Gelli libro tertio expressa esse statuit. uide Gellium apud A. Gell. n. a. XIII 22. prorsus enim inter eos conuenit, quod Hersilia legationis raptarum auctor existit ipsaque apud Tatium regem uerba de pace facit, ac uerba Dionysi (II 45) καὶ τὴν ἡγεμονίαν ἔχουσα τῆς πρεσβείας Ἑρσιλία μακρὰν καὶ συμπασθὴ διεξῆλθε δέησιν, ἀξιούσα χαρίσασθαι τὴν εὐχὴν τὰς δεομέναις ὑπὲρ τῶν ἀνδρῶν. κ. τ. λ. Hersiliae orationem quae apud Gellium legebatur respicere uidentur. *) Tum II 72 de foetilibus: εἰ μὲντοι παρὰ τῶν καλουμένων Ἐκικλῶν [sic AB] τὸ παράδειγμα ἔλαβεν, ὥσπερ οἶδονται τινες ἢ παρὰ τῆς Ἀρδεατῶν πόλεως ὡς Γέλλιος γράφει οὐκ ἔχω λέγειν. quae si coniungis cum eis quae II 76 leguntur: γενεὰν δὲ καταλιπὼν, ὡς μὲν οἱ πλείους γράφουσιν, υἱοὺς τέτταρας καὶ θυγατέρα μίαν ὣν ἔτι σώζεται τὰ γένη· ὡς δὲ Γέλλιος Γναίος ἱστορεῖ θυγατέρα μόνην ἐξ ἧς ἐγένετο Ἄγκος Μάρκιος saepius Gellium a Dionysio per uitam Numae inspectum esse adparet. Deinde III 6 de quo loco supra iam (pag. 26) dixi. Inconsiderantiam denique

*) Quae si ita se habent apud Charisium pag. 54 K. in uerbis e Gelli libro tertio adlatis pro 'capite cum aliis paucibus consilium' facillima mutatione 'capit cum aliis paucibus consilium' legendum esse uidetur.

eius et negligentiam exagitat VI II et VII I; uide quae dixi pag. 28. quibus quantum sit tribuendum apud eum scriptorem qui Fabium summis extollit laudibus eundemque per totum librum turpiter negligit unusquisque intellegit. Possis quoque ad Gellium referre ea quae I 42 narrantur: *ἐν δὴ τούτοις μάχη κρατηθεῖσι καὶ τὸν ὑπὸ Ῥωμαίων μυθολογούμενον Κάκον, δυναστὴν τινα κομιδῆ βάρβαρον καὶ ἀνθρώπων ἀνημέρων ἄρχοντα, γενέσθαι φασὶν αὐτῷ διάφορον, ἐρμυνοῖς χωροῖς ἐπικαθήμενον καὶ διὰ ταῦτα τοῖς πλησιοχώροις ὄντα λυπηρὸν*, si contuleris Solini uerba I 8: 'Hic (caesus) ut Gellius tradit, cum a Tarchone Tyrreno ad quem legatus uenerat Marsyae regis, socio Megale Phryge custodiae foret datus, frustratus uincola unde uenerat rediit et praesidiis amplioribus occupato circa Vulturum et Campaniam regno, dum etiam ea attrectare auderet quae concesserant (lege: concessa erant) in Arcadum iura, duce Hercule qui tunc forte aderat oppressus est'. cf. Plin. III 108. omnino enim Gellius antiquissimam Italiae historiam accuratius in primis duobus libris exposuisse uidetur. uide Solin. II 28 ubi pro 'Coelius' Gelli nomen non 'fortasse' sed necessario reponendum esse Krausius uidere debuit. neque refragabor si qui eam fabulam de Lacedaemoniorum in Italiam campumque Pometinum aduentu cuius meminit Dionysius II 49: *ἔστι δὲ τις καὶ ἄλλος ὑπὲρ τῶν Σαβίνων ἐν ἱστορίαις ἐπιχωροῖς λεγόμενος λόγος* z. t. l. e Gellio repetendum esse censent conlato Seruio ad Aen. VIII 65. uide quoque Preller. mythol. pag. 378. uerisimile enim certe est multo saepius Gelli auctoritatem a Dionysio esse usurpatam quam nunc ob paucitatem eorum quae nobis ex eo seruata sunt dignoscere possumus.

Vltimus prodeat L. Calpurnius Piso censorius quo Dionysium saepius usum esse iam uidimus (cf. pag. 15) quem etsi uiri docti inde a Niebulhrio non ita magni aestimare solent, apud ueteres tamen summam obtinuisse auctoritatem a Liuio docemur cuius libros primum atque alterum praeter Fabium Pisonis praecipue niti uestigiis iam moui. neque Dionysius per priorem antiquitatum partem spreuit, quamquam postea ubi rei publicae liberae tempora enarrantur eum propter nimiam exilitatem neglexisse uberioribusque Antiatis Macrique annualibus postposuisse uidetur. et certe Piso cum id praecipue sectaretur ut maiorum uirtute ex historia patrum declarata iuuentuti aetatis suae quasi

exemplar proponeret, quo propius ad sua deprauata tempora accedebat eo breuius res romanas explicuit ita ut totam historiam septem libris complecteretur. atque iam in eis quae de Fabio disputauimus quid Dionysius Pisonis de Tarpeiae proditione narrationi tribuerit uidimus, neque in relicua belli contra Sabinos descriptione eum neglectum esse docent ea quae de Metto Curtio leguntur II 42: ἕξαμιος δ' ὦν ἤδη καὶ καταβελῆς ὁ Κούρτιος ὑπῆει κατ' ὀλίγον καὶ αὐτὸν ἐκ τῶν κατόπιν ὑπεδέχετο [sic AB] λίμνη βαθεῖα. — ταύτη πλησιάσας ἔθριψεν ἑαυτὸν εἰς τὸ νάμα σὺν τοῖς ὄπλοις et in fine capituli: οὗτος ὁ τόπος ἀναπέχεται μὲν ἤδη καλεῖται δ' ἐξ ἐκείνου τοῦ πάθους Κούρτιος λάκκος ἐν μέσῳ μάλιστα ὦν τῆς Ῥωμαίων ἀγορᾶς. quibuscum conferre licet Varronis de ling. lat. V 156: 'Piso in annalibus scribit Sabino bello quod fuit Romulo et Tatio, uirum fortissimum Metium Curtium Sabinum — in locum palustrem qui tum fuit in foro antequam cloacae sunt factae secessisse atque suos in Capitolium recepisse; ab eo lacum inuenisse nomen'. Hinc autem admirari possumus egregiam iudicii seueritatem, qua Dionysius diuersas historicorum fabulas connectere et componere solitus sit, qui cum primum Pisonem lacus Curti nomen ea quam protuli ratione explicantem secutus esset, postea eius rei adeo est oblitus ut alteram narrationem apud Varronem l. c. Procili auctoritate firmatam suo loco XIII 20. 21. recoqueret. Sed ne a uia aberrare me patiar, primum eos locos enumerabo quibus apud ipsum Dionysium Pisonis fit mentio. Praeter II 38—40 et fragmentum Escorialense de coniuratione Maeliana commemoratur III 6 idque summa cum laude quod unus omnium scriptorum Tarquinius superbum non filium sed nepotem Prisci fuisse narrauerat. Tum III 15 de Seruio Tullio: ὥς δὲ Πείσων Λεύκιος ἐν τῇ πρώτῃ τῶν ἐνιασίων ἀναγραφῶν ἱστορεῖ βουλόμενος καὶ τῶν ἐν ἄστει διατριβόντων τὸ πλῆθος εἰδέναι τῶν τε γεννωμένων καὶ τῶν ἀπογινόμενων καὶ τῶν εἰς ἄνδρας ἐγγραφομένων ἔταξεν ὅσον ἔδει νόμισμα καταφέρειν ὑπὲρ ἐκάστου τοῦς προσήκοντας κ. τ. λ. Denique frag. XII 10 Piso auctor est per lectisternii tempora in summa omnium ciuium et seruorum licentia nullum esse commissum flagitium. Vel ex his adparet eum Pisonem per regum praecipue historiam esse secutum, quod eis quae statim proferam tam conprobatur, ut ego Dionysium inde a quinto libro Pisonis auctoritatem prorsus neglexisse contendam.

neque id eis quae in fragmentis Ambrosianis XII 10 leguntur infringitur, cum ea ad mores illius saeculi describendos spectent; immo saepius factum esse potest, cum Piso ad hanc potissimum partem animum adtenderit, ut Dionysius eiusmodi plura ex eo excerpserit, in ipsa rerum gestarum enarratione alios eosque uberiores auctores secutus. hanc meam sententiam inde confirmare possum quod Pisonianorum annalium uestigia in prioribus tantum libris comparent, in reliquis uero frustra inuestigantur. Scimus, ut nonnulla proferam exempla, Pisonem secessionem plebis in Auentinum, non in montem sacrum factam esse tradidisse (Liu. II 58): tantum abest ut Dionysius Pisonem sequatur ut ne commemoret quidem discedentem eius in alias partes narrationem. Porro ille primum duos tantum tribunos plebi factos esse auctor erat cum Dionysius statim in monte sacro quinque creatos esse tradat (VI 89). quantopere autem in caussis quibus effectum esset ut Collatinus a ciuibus expelleretur explicandis dissenserint, iam monui.

Contra in prioribus libris Pisonis etiam nomine non addito rationem habitam esse multis conprobari potest exemplis. uelut, ut a quinto incipiam libro, ea quae V 35 de statua Cloeliae posita referuntur prorsus cum Pisonis testimonio apud Plinium XXXIII 13, 29 conspirant. quod enim Plinius statuam ab obsidibus ipsis dedicatam esse scribit, Dionysius autem a patribus obsidum, nihil refert cum ille Pisonem minus accurate exscripserit. Dignum autem est commemoratione quod Dionysius hanc statuam non uidit — *ταύτην ἡμεῖς μὲν οὐκετι κειμένην εὔρομεν* (l. c.), cum Plutarchus qui tamdiu post uixit scribat (Popl. 21) *ἀνάκειται ἀνδριὰς αὐτῆς* cf. Schwegler. II 56 adn. 27. uidendum est num hoc ad Antiatii auctoritatem quam Plutarchus sequi quam ipse cogitare maluit sit referendum. Deinde duplex erat de Tulli Hostili morte opinio: Dion. III 35: *καταπρησθῆναι δὲ τὴν οἰκίαν οἱ μὲν ὑπὸ κεραννοῦ λέγουσι, μηνίσαντος τοῦ θεοῦ δι' ὀλιγορίας ἱερῶν τινῶν — οἱ δὲ πλείους ἐξ ἀνθρωπίνης φασὶν ἐπιβουλῆς τὸ πάθος γενέσθαι. — ἐγὼ δὲ τοῦτον μὲν οὐ δέχομαι τὸν λόγον οὐτ' ἀληθῆ νομίζω οὐδὲ πιθανόν. τῷ δὲ προτέρῳ μᾶλλον προστιθέμενος κ. τ. λ.* in eorum uero numero qui Tullum coelitus tactum esse crediderunt, Pisonem fuisse e Plinio scimus II 53, 140. Denique ea quae de Numae morte referuntur: *καὶ θανάτων τὸν ἄριστον ἐτελεύτησεν*

ὑπὸ γήρωσ μαρανθεῖς (II 76) etsi nihil habent singulare tamen cum eis quae Plutarchus e Pisone profert (Numae 21) ἐτελεύτησεν οὐ ταχέως οὐδ' αἰφνιδίῳ γενομένης αὐτῷ τῆς τελευτῆς ἀλλὰ κατὰ μικρὸν ὑπὸ γήρωσ καὶ νόσου μαλακῆς ἀπομαραινόμενος ὡς ἱστορῆκε Πείσων ita congruant ut ex eodem auctore deprompta uideantur.

Quae de historicis Latinis quibus Dionysius usus est dicenda mihi erant exposui, restat ut de eo scriptore disseram qui quamquam historiam non scripsit, tamen tam acri studio Romanorum tempora antiquissima perscrutatus est ut negligi nullo modo potuerit. M. Terentium Varronem dico, qui in antiquitatum suarum libris tam largam cuiuscumodi cognitionis copiam proposuerat, ut de ea omnes qui postea uetustatem romanam explicare conati sunt decerperent. mihi autem quid ei debuerit Dionysius extricare conaturo si quid omiserim aut minus recte intellexerim ex summa huius rei difficultate parata est uenia. nemo enim post Popmam, cuius operam ut illis temporibus laudabilem ita nunc nullo modo satisfacere quicumque in his literis periculum fecerunt experti sunt, Varronis per totum latinarum literarum orbem dispersa membra in unum colligere et disponere adgressus est.

Primum Varro commemoratur I 14. 15 τῶν δὲ πόλεων ἐν αἷς τὸ πρῶτον ᾗκησαν Ἀβοριγῖνες, ὀλίγαι περιῆσαν ἐπ' ἐμοῦ· αἱ δὲ πλείσται ὑπὸ τε πολέμων καὶ ἄλλων κακῶν οἰκοφθορηθεῖσαι ἔρημοι ἀφείνται· ἦσαν δ' ἐν τῇ Πρατίνῃ γῆ τῶν Ἀπεννίνων ὄρων οὐ μακρὰν ὡς Βάρρων Τερέντιος ἐν ἀρχαιολογίαις γράφει. κ. τ. λ. atque ueri est simillimum hunc urbium Aboriginum catalogum in antiquitatum humanarum libris eis quibus de locis agebatur locum suum habuisse. quod ut statuam imprimis accurata spatiorum quibus singula distant oppida descriptione moueor. e prioribus uero de hominibus libris sumpta sunt quae I 16 de Aboriginum aduersus Siculos bellis narrantur. haec enim etiamsi Varronis nomen nusquam conparet, tamen ad eum referenda esse docent ipsa Varronis uerba (de l. l. V 53) 'Palatium — aut quod Palatini, qui et Aborigines ex agro Reatino qui appellatur Palatium ibi con-sederunt.' cf. Schoemann. opusc. I pag. 8. Sed accuratius etiam quo in libro has Aboriginum antiquitates explicuerit definiiri potest; cum enim inde ab altero libro de hominibus egerit atque in ipso eo libro Aeneae errores relatos esse constet in tertio libro

eius gentis ad quam ille peruenerit historiam explicatam fuisse per se est uerisimile. quod autem Cato fere idem rettulit — uide Dion. II 49 — nil aliud demonstrat, nisi Varronem eum in Itolorum populorum originibus explicandis secutum esse. Haec excipiunt apud Dionysium nonnulla de Pelasgis partim e graecis scriptoribus de quibus adendum est Kuschelius partim e Varrone sumpta, uelut ea quae I 19 — 21 de Pelasgorum et Aboriginum consortio narrantur. primum enim oraculum quod Pelasgis Dodonae factum est quodque *Λεύκιος Μάλλιος ἀνὴρ οὐκ ἄσημος* ipsum se uidisse contenderat, e Varrone adfertur a Macrobio saturn. I 7, 28 — 31. non autem erat cur L. Ianus hunc Mallium cuius apud Macrobiū denuo I 10, 4 fit mentio pro uiro ‘alias ignoto’ haberet, cum apud Varronem quoque de l. l. V 31 commemoretur. *) deinde autem eis quae I 21 de institutorum Pelasgicorum apud Faliscos uestigiis leguntur, insunt quae speciem doctrinae Varronianae prae se ferant. Aptissime enim cum uerbis: *ἐνθα καὶ τῶν θρησκολίων ὁ τρόπος ὁμοίος ἦν καὶ γυναῖκες ἑραὶ θεραπεύουσαι τὸ τέμενος, ἢ δὲ λεγομένη κανηφόρος ἀγνή γάμων παῖς καταρχομένη τῶν θυμάτων χοροὶ τε παρθένων ὑμνουσῶν τὴν θεὸν ὠδαῖς πατρίοις* comparari possunt quae Lydus de mensibus (fragm. Cascol. init.) e Varrone de Valeria Luperca rettulit. uide Rothium in mus. rhen. III pag. 279. neque mihi uidentur Varrone indigna ea quae apud Seruiū ad Aen. VII 695 leguntur: ‘Faliscos Halesus condidit. hi autem immutato *H* in *F* Falisci dicti sunt, sicut febris dicitur quae ante hebris dicebatur, Formiae quae Hormiae fuerunt ἀπὸ τῆς ὄρμης. nam posteritas in multis nominibus *F* pro *H* posuit. iustos autem dicit quia populus romanus missis decem uiris ab ipsis iura fetialia collegit.’ cf. Fest. u. Formiae.

Porro Euandri Herculisque res gestae, in quibus enarrandis saepius auctores Romani excitantur, ut: *ἐξηκοστῷ μάλιστα ἔτει πρότερον τῶν Τρωικῶν ὡς αὐτοὶ Ῥωμαῖοι λέγουσιν* (I 30), quin maximam partem ex antiquitatum libris sumptae sint nullus dubito, sed accuratius ea persequi nunc supersedeo. Sequitur apud Dionysium narratio de Aeneae erroribus, quos item Varro libro al-

*) Omnium horum locorum ui coniuncta efficitur ut apud Festum u. Sexagenarii p. 334 M. non: Mani||lius sed Mall||ius restituendum uideatur.

tero rerum humanarum — errat enim Merkelius (prol. in fast. p. CXIII) cf. Krahner. de Varronis antiq. p. 16. — uberrime delineauerat. quantopere autem eius copias compilauerit Dionysius unum apte demonstrabit exemplum. ait (I 55) ἦν γάρ τι θεόφατον αὐτοῖς ὡς μὲν τινες λέγουσιν ἐν Δωδώνῃ γενόμενον: ὡς δ' ἕτεροι γράφουσιν ἐν Ἐρυθραῖς κ. τ. λ. quibuscum conferas Serui ad Aen. III 256: 'ut Varro in secundo diuinarum (lege: humanarum) dixit oraculum hoc a Dodonaeo Ioue apud Epirum acceperunt.' attamen ipse Dionysius cum paullo ante quae Aeneas in Epiro perfecisset enarraret (I 51) eos quos oraculum hoc Dodona peti- tum esse dixerant secutus est. leguntur autem ibi haec: *Αἰνείας, δὲ καὶ οἱ ἀκμαιοτάτοι σὺν αὐτῷ τοῦ στρατοῦ διανύσαντες ἡμερῶν δυῶν ὁδὸν εἰς Δωδώνην ἀφικνοῦνται χρησόμενοι τῷ θεῷ — ἀνελό- μνοι δὲ χρησμούς — ἐπὶ τὸ ναυτικὸν ἀφικνοῦνται, τεττάρων μά- λιστα ἡμερῶν διελθόντες ὁδὸν: δηλοῖ δὲ καὶ τὴν εἰς Βούτροπον τῶν Τρώων παρουσίαν λόφος τις, ᾧ ποτὲ (lege: τότε) στρατοπέδῳ ἐχρή- σαντο Τροία καλούμενος.* Verba ultima inde a δηλοῖ a solo Vrbi- nate codice Lapique ersione seruata sunt, sed uide quam eis conueniant quae apud eundem Seruium III 349 leguntur: 'Idem etiam Varro Troiam Epiri ab Aenea siue a comitibus eius Byo- pator nuncupatam docet, ubi Troiana classis Aencam expectasse sociosque eius castra in tumultis habuisse memòratur'. non ha- beo quo uocabulum corruptum Byo p a t o r commode expediam, suspicor ibi latere nomina comitum et dum melius inueniatur ut: G y a [et] P a t r o n e scribamus suadeo. neque est quod cogat ut haec cum Ritschelio a Seruio e Varronis legationum libris sumpta esse statuamus. Porro quae in eodem capite extant: *οἱ δὲ σὺν Αἰνείᾳ ποιησάμενοι τὴν ἀπόβασιν οὐ καθ' ἕν χωρίον τῆς Ἰταλίας, ἀλλὰ ταῖς μὲν πλείσταις ναυσὶ πρὸς ἄκραν Ἰαπωνίας ὀρμι- σάμενοι, ἢ τότε Σαλεντίνος ἐλέγετο, ταῖς δὲ λοιπαῖς κατὰ τὸ καλού- μενον Ἀθηναίων, ἐνθα καὶ αὐτὸς Αἰνείας ἐτύγχανεν ἐπιβὰς Ἰταλίας κ. τ. λ.* rursus e Varrone manarunt. primum enim hac occasione factum est, ut Aeneae cum sacrificaret Diomedes uideretur et ille ne inimico uiso turbaretur capite uelato sacrificium perageret: *τοὺς δ' ἀπ' ἐκείνου γενομένους ὡς ἐν τι τῶν περὶ τὰς Ἱερουργίας νο- μίμων καὶ τοῦτο διατηρεῖν* (XII 22) eandem uero huius moris caussam e Varrone refert Seruius II 166. tum apte huc quadrant qua de Sallentinorum origine e Varronis humanarum rerum an-

tiquitatum libris profert Probus (ad Ecl. VI 31). quod enim apud illum haec e tertio antiquitatum libro excerpta esse legitur errore factum et in 'II libro' corrigendum est.

Grauissimum uero est quod ne Graecas quidem fabulas aliter quam e Varrone nouisse uidetur Dionysius. argumento sint fabulae de Dardani genere et prole satis fuse I 61. 62 expositae, quas ad alterum humanarum rerum librum referre non dubitabimus, si ea quae de Varronis doctissima disputatione nobis seruata sunt perlustrauerimus. sunt autem haec: Seru. ad Aen. III 167 postquam Dardani originem satis accurate exposuit addit: 'Graeci et Varro humanarum rerum Dardanum non ex Italia sed de Arcadia urbe Pheneo oriundum dicunt'. ibid. III 148: 'Sane hos deos Dardanum e Samothracia in Phrygiam, Aeneam uero in Italiam e Phrygia transtulisse idem Varro testatur'. Schol. Bob. in Cic. pro Sestio pag. 299 ubi origines Atticae nullam aliam obcausam, ut uidetur, accuratissime referuntur quam quod in Atticorum regum serie Erichthonius enumeratur, cuius nomen iam a Dardani filio Erichthonio, ὃς ἀπάντων ἀνθρώπων εὐδαιμονέστατος λέγεται γενέσθαι. (Dion. I 62), erat occupatum.*)

Albanorum denique regum tabulam ab Alexandro fictam et a Castore propagatam (cf. Mommsen. chronol. pag. 152) e Varrone eum accepisse suspicor. qui quo indefesso studio omnia quae ad origines urbis inlustrandas pertinerent collegit, haec certe non neglexit. Vnum addam: mirum enim est quod fabulae Graecorum de origine urbis quae apud Dionysium I 72. 73 leguntur cum eis quae a Festo u. Roma, Seruio ad Aen. I 273, Plutarcho Romul. 2 congesta sunt in multis prorsus conspirant, cum in aliis omnes hi scriptores in diuersissimas abeant partes. aut igitur eos omnes ipsos in has res inquisiuisse et obscurissimos Graecorum scriptores, Promathiona Cliniam Alcumum alios euoluisse statuendum est, quod parum habet probabilitatis aut, quod multo ueri est similis, concedendum eos omnes ex uno eodemque fonte quae sibi memoratu digna uiderentur in suum usum conuertisse.

*) Eodem spectant Varroniana quae Augustinus de ciu. dei XVIII 10 fin. e libris de gente populi romani adfert — uide Krahner l. c. pag. 24 adn. 25 —. fortasse in illis ea quae in antiquitatum libris quasi in transcurso perstrinxerat tantum, accuratius erant exposita.

Vnde autem aptius talia eos haurire potuisse putabimus, quam e Varrone quem toto libro — fortasse quarto — accuratissime initia urbis explicasse Quintilianus testis est (I 6, 12)? sed omnia haec ut accuratius exponantur certisque argumentis demonstrentur opus est, id quod nunc quidem nec possum nec uolo. ut igitur rem ad finem deducam nunc ea tantum quae aut ipsius Dionysi testimonio aut relictorum scriptorum consensu ad Varronem referenda esse comprobatur enumerabo, speroque fore ut aliquando ad hanc prouinciam redeam et ea imprimis retractem quae in altero Dionysi libro de sacris populi romani e Varrone sumpta esse Merkelius statuit. Extat Varronis nomen his locis: II 21 postquam Dionysius Romulum sexaginta instituisse dixit, addit: λέγω δ' ἂν Τερέντιος Οὐάρορον ἐν ἀρχαιολογίαις γέγρασθεν. quod quomodo sit accipiendum docet Merkelius l. c. pag. CXIII. II 47 e Varronis sententia Sabinarum quae pacem inter patres et maritos conciliauerint numerum IOXXXVII fuisse narrat et capite quod sequitur antiquitates sabinas ex eodem auctore explicat. III 62 denique fabula de libris Sibyllinis enarrata pergit: λέγω δ' ἂν Τερέντιος Οὐάρορον ἰστόρησθεν ἐν τῇ Θεολογικῇ πραγματείᾳ. uide Merkel. l. c. CXVII.

Haec omnia ex antiquitatum libris sumpta sunt et quaeri potest num Dionysius alios quoque Varronis libros in manibus habuerit. quod haud magnam habet uerisimilitudinis speciem cum Dionysius nequaquam is fuerit, qui quo nos solemus studio omnia quae ad antiquitates romanas quidquam facere uiderentur peruestigaret. Immo ex eis tantum doctrinam suam hausit, quibus non sine magno incommodo uti potuit atque cum in uasto illo Varronianaes doctrinaes thesauro omnia quae ad historiam institutaque publica sacraue pertinerent cum puluisculo essent exhausta, relicua non ita curans his contentus fuisse uidetur. unum fortasse praeterea Varronis opus inspexit, libros de uita populi romani. in his enim ut e Seruio ad Aen. VII 176 scimus, dicebat 'quid a quaque gente traxerint per imitationem' (cf. Krahnert, l. l. pag. 10. Ritschel. pag. 508) atque cum in uerbis modo commemoratis quod Romani in epulis sedere solerent a Laconibus repeteret, fortasse ad eundem librum referendae sunt quae apud Dionysium tam saepe occurrunt Romanorum Lacedaemoniorumque suorum comparationes. cf. Schwegler. I 252 adn. 4.

Oportuit sane me nunc alteram omnis de auctoribus alienius scriptoris disputationis partem persequi, qua de singulis Dionysi locis ex ordine disputans quem potissimum ubique auctorem secutus esset inuestigarem. quod cum fines tali scriptioni propositos longe sit excessurum, nunc huic meae quantulaecunque opellae finem inponam. Id saltem effecisse me spero, ut demonstraerim quantopere ei errent qui Dionysium multa ipsum excogitasse statuunt rectissimeque iudicasse Niebuhrium cum diceret (schol. de hist. rom. I pag. 44):

Ich bin überzeugt dasz er auszer in den Demegorieen und pragmatischen Reflexionen durchaus nichts erfunden und nichts absichtlich versäumt hat; er verarbeitete seine Quellen freilich ohne Auswahl und sah nur darauf, wie reichlich die Materialien waren, die ihm geboten wurden.

ADOLPHI KIESSLINGII VITA

Natus sum Chelmae Borussorum die \overline{XV} mensis februarii anni h. s. \overline{XXXVII} Adolpho et Maria parentibus optimis quos innatura morte ereptos lugeo. fidei addictus sum euangelicae. litterarum primordiis a patre inbutus a. \overline{LI} gymnasium adii Fridericium Guilelmium quod Berolini floret directore F. Rankio. ubi postquam per biennium disciplina uu. dd. Boehmii Bresemeri Drogani Schellbachii usus sum, inter scholae cathedralis Numburgensis alumnos receptus e Foertschii Holtzii Huelsenii Liebaltdii Silberi auunculi dilectissimi doctrina et institutione egregios percepi fructus. ineunte anno \overline{LV} ad hanc rhenanam litterarum antiquarum arcem migraui philologicis studiis operam daturus. atque euenit mihi ut exacto anno reciperer in seminarium philologicum et per quinquens sex menses insigni fruere disciplina Welckeri Ritscheliique. praeterea scholis interfui Brunnii Buechelerique et Iahnii qui eximia comitate studia mea fouit. quibus uiris omnibus grates ago maximas, plane singulares uero debeo Friderico Ritschelio qui quam praeclare de me meruerit pluribus me persequi non decet.

SENTENTIAE CONTROVERSAE

- I De historiae romanae fide G. C. Lewis rectissime nuper iudicauit.
- II Varronis saturae menippeae maiore ex parte compositae sunt sermone pedestri.
- III Asellio apud Gellium I 13 'scripsit ad magistratum Moelattensium sociorum amicorumque populi romani' scripsit.
- III In Valeri Flacci uersibus hisce (I 212): 'Aequoreos uocat ecce deos Neptunus et ingens Concilium: fremere et legem defendere cuncti Hortantur'. uocabulum 'legem' mutandum est in 'regem'.
- V Senecae controu. I 1, 18 uerba corrupta sic fere restituenda puto: 'Interrogo uos iudices quid me hac occasione facere oporteat?'
- VI Supplices nouissima Aeschyli fabula.
- VII Polybi uerba V 5 sic emendo: *συναισθανόμενος δὲ καὶ ἐκ τοῦ περὶ τὸν πλοῦν διαβουλίου αὐτῶν τὴν κακοπραγμοσύνην.*
- VIII Apud Dionysium I 32 οἱ δ' οὖν Ἀρκάδες — τά τε ἄλλα διεκόσμων τὸ κτίσμα τοῖς οἴκοθεν νομίμοις χρωόμενοι καὶ ἰερά ἰδρύνονται scribendum est.
- VIII Ars critica propter se ipsam quae exerceatur dignissima.
- X Lessingius summus Germanorum poeta tragicus.
-